

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**VALIDACIJA SKALE ZA MJERENJE INTEGRATIVNE
KOMPLEKSNOSTI**

Završni magistarski rad

Studentica:

Anela Misirlić

Mentor:

prof.dr. Nermin Đapo

Sarajevo, decembar, 2018

Sadržaj

1	UVOD	1
1.1	Historijski pregled razvoja konstrukta integrativne kompleksnosti	2
1.2	Model kognitivnog menadžera.....	4
1.3	Osobe kao sistemi procesiranja informacija.....	5
1.4	Pravila pretraživanja informacija i integrativna kompleksnost.....	7
1.5	Psihološki korelati konstrukta	8
1.5.1	Aktivno otvoreno mišljenje	9
1.5.2	Empatija	11
1.5.3	Otpornost na stres.....	14
1.5.4	Potreba za strukturom.....	17
1.5.5	Desničarska autoritarnost	19
1.6	Najčešće mjere integrativne kompleksnosti	21
2	PROBLEMI I HIPOTEZE	27
2.1	Cilj istraživanja	27
2.2	Problemi	27
2.3	Hipoteze	28
3	METOD.....	29
3.1	Ispitanici.....	29
3.2	Procedura.....	29
3.3	Instrumentarij	30
4	REZULTATI.....	36
5	DISKUSIJA.....	41
6	ZAKLJUČAK	52
7	LITERATURA.....	54
8	PRILOG	58

Validacija skale za mjerenje integrativne kompleksnosti

Anela Misirlić

Sažetak

Cilj istraživanja je bio ispitati metrijske karakteristike novokonstruisane skale za mjerenje integrativne kompleksnosti koja omogućava prikupljanje kvantitativnih podataka, što je ujedno čini i prvim takvim instrumentom konstruisanim i validiranim na području i populaciji BiH. Istraživanje je provedeno na 125 studenata druge, treće, četvrte i pete godine Odsjeka za psihologiju u Sarajevu. U istraživanju se nastojala ispitati povezanost alternativne mjere sa tradicionalnim instrumentom koji se uobičajeno koristi prilikom mjerenja integrativne kompleksnosti. Također se ispitala povezanost sa drugim teorijskim konstruktima, tj. desničarska autoritarnost, potreba za strukturom, otpornost na stres, aktivno otvoreno mišljenje i empatija. Rezultati pokazuju statistički neznačajne korelacije između tradicionalne mjere i sve tri verzije alternativne mjere (AMIC-A-odlazak mladih iz BiH; AMIC-B-korupcija u sistemu; AMIC-C-kolektivna krivnja povodom ratnih dešavanja u BiH), kao i umjerene korelacije verzija AMIC-A i AMIC-B sa mjerom aktivnog otvorenog mišljenja. Verzija AMIC-C nije statistički značajno korelirala ni sa jednom mjerom. Implikacije za buduća istraživanja su prevazilaženje tehničkih i metodoloških nedostataka alternativne mjere, s ciljem njenog unapređenja.

Ključne riječi: *integrativna kompleksnost, tradicionalna mjera, alternativna mjera, diferencijacija, integracija, desničarska autoritarnost, potreba za strukturom, otpornost na stres, aktivno otvoreno mišljenje, empatija*

Summary

The Alternative Instrument of Integrative Complexity was designed to detect level of differentiation and integration. We assessed its construct, convergent, criterion and discriminative validity on a group of 125 psychology students. We determined: a. construct validity by correlating all three versions of an alternative instrument with each other (AMIC-A, AMIC-B and AMIC-C); b. convergent validity by correlating alternative instrument for measuring integrative complexity (AMIC) with traditional instrument (PCT); c. criterion validity by correlating all three versions of AMIC with concern measuring scale items; d. discriminative validity by correlating integrative complexity measures with measures of other constructs that are theoretically overlapping with integrative complexity (RWA, PNFS, IRI, AOMTS and CD-RISC). Versions A and B were in statistically significant correlation, as well as versions A and C. The results showed moderate correlation between versions A and B with Active Open-mind Thinking Style, and between version C and concern measuring scale item. Future research should overcome methodological shortcomings of an alternative instrument.

Key words: *Integrative complexity, traditional measurement, alternative measurement, differentiation, integration, right-wing authoritarianism, need for structure, stress resilience, active open-mind thinking style, empathy*

1 UVOD

Ideja da stabilne individualne razlike postoje u načinu na koji ljudi procesiraju informacije, evaluiraju podatke i donose zaključke, odnosno da postoje razlike u njihovom kognitivnim procesima, postala je istaknuta u psihološkim teorijama i istraživanjima tokom 60ih godina prošlog stoljeća. Cjelokupni pristup je podveden pod teoriju kognitivne kompleksnosti (Bieri, 1955), čija glavna ideja jeste mogućnost identifikacije nehomeostatičnih varijabli koje utječu na to kako se ljudi nose sa protokom informacija s kojima dolaze u dodir.

Dugo vremena je jedno od najinteresantnijih pitanja koje je postavljeno u okviru tog područja bilo *šta* (sadržaj) i *kako* (proces) ljudi misle (Suedfeld, 2010). Odgovori koji su se formirali uz svaku oblast psihologije koja se bavila ovim problemom su neizostavno bili obojeni perspektivama iz kojih su kretali stručnjaci koji su istraživali, interpretirali i zaključivali. Takvu pristrasnost možemo primijetiti u formulacijama prvih teorija koje su nastojale definisati konstrukt kognitivne kompleksnosti.

Prema Suedfeld (2001) dva su glavna područja koja se trebaju razmotriti prilikom različitih pokušaja dolaska do odgovora na postavljena pitanja. Jedno od njih fokus stavlja na inteligenciju, posmatranu kao dispozicijsku karakteristiku, pri čemu se u obzir uzimaju kvaliteta i sadržaj promišljanja, a istraživanja u okviru ove domene mogu dati odgovor na pitanje *šta* ljudi misle. Drugo područje se bavi strukturom misli koja je neovisna o sadržaju i kvaliteti gdje je glavni fokus usmjeren na integrativnu kompleksnosti (Suedfeld, 2001). Struktura se odnosi na konceptualna pravila koja se koriste u promišljanju, odlučivanju i povezivanju. Bilo koje vjerovanje ili misao može biti izražena na bilo kojem nivou kompleksnosti, kao što i dijametralno suprotne izjave sadržajno, mogu biti jednako kompleksne. Istraživanja u sklopu ovog područja se bave pitanjem *kako* to ljudi misle. U posljednjih nekoliko desetljeća mnogo pažnje je usmjereno ka otkrivanju dubine i širine konstrukta integrativne kompleksnosti, što je sasvim razumljivo s obzirom na potencijalnu važnost mogućeg predviđanja kratkoročnih i dugoročnih posljedica visoke, odnosno niske integrativne kompleksnosti u specifičnim situacijama.

Povijest istraživanja ovog pojma slični odmotavanju zapetljanog klupka, što zbog same prirode konstrukta koji je multidimenzionalan, odnosno koji se istovremeno može posmatrati i kao stanje i kao osobina, tako i zbog tanke granice između njega i njemu sličnih konstrukata kao što su potreba za spoznajom, potreba za kognitivnim završetkom, konceptualna kompleksnost i slično. Posljednjih godina teorija integrativne kompleksnosti primjenjuje se kao konceptualna osnova programa razvijenog na Cambridge University, kojem je cilj smanjenje radikalizma i nasilnog ekstremizma u Ujedinjenom Kraljevstvu. Grupa istraživača sa Cambridge-a (istraživačka grupa iz psihologije i religije) koju čine Sara Savage, Eolene Boyd-MacMillan, Jose Liht i Anjum Khan, primijenila je program s ciljem smanjenja konflikata između liberalnih i konzervativnih kršćana, katolika i protestanata, te prilagodbi mladih muslimana britanskoj kulturi. Program je implementiran u mnogim područjima svijeta, od Centralne Amerike, preko Afrike, Azije do Europe.

1.1 Historijski pregled razvoja konstrukta integrativne kompleksnosti

Linija razvoja modela koji su pokušali definisati i mjeriti ovaj konstrukt se kreće od sistemskih teorija, konceptualne i interaktivne kompleksnosti ka integrativnoj kompleksnosti.

Prvi pristup kompleksnosti procesa mišljenja je sistemska teorija koje se bavila proučavanjem razvoja kognitivnog stila iz različitih strategija odgoja djece, a inspirisana je Kellyjevom teorijom (1995) osobinskih konstrukata. Prema ovom modelu diferencijacija i integracija se razvijaju kroz četiri stadija konceptualnog razvoja, a napredak iz jedne faze u narednu je određen načinom na koji su pravila u porodici generirana i aplicirana (Suedfeld i Tetlock, 2001). Tačnije, predispozicija za konkretno odnosno apstraktno razmišljanje je bazirana na strukturi pravila unutar porodice kao što su stabilnost kazne i nagrade, gdje razvoj mišljenja teče od konkretnog ka apstraktnom. U teoriji su se miješale strukturalne varijable, odnosno proces sa sadržajem.

Druga u nizu je teorija konceptualne kompleksnosti (Schroder, Driver i Streufert, 1967; prema Suedfeld, 2010) u kojoj je razvojni aspekt izbačen. Modificirana verzija je imala prvu strukturalnu podlogu– proces koji određuje konceptualnu složenost je opisan kao diskriminacija (sposobnost percipiranja razlika unutar dimenzije stimulusa), integracija

(percepcija povezanosti između različitih dimenzija), te diferencijacija (percepcija različitih dimenzija ili perspektiva). Ovdje se govori o nivoima integrativne složenosti koji su definisani kao odjeljci na kontinuumu, a kreću se od najnižeg (konkretnog) nivoa kojeg definiše rigidno i apsolutističko mišljenje, ka četvrtom, najvišem, kojeg karakteriše fleksibilnost, lično generirana pravila, raznolikost i slično (Suedfeld i Tetlock, 2001).

Kasnija verzija modificirane teorije je teorija interaktivne kompleksnosti (Streufert i Streufert, 1978), u kojoj se pokazao rastući interes za okolinske medijatore. Pretpostavke su se odnosile na vjerovanje da kompleksnost može biti izmijenjena proksimalnim faktorima kao što su trenutno iskustvo i motivacija, ali i distalnim u vidu dugotrajnijih iskustava ili konteksta, koji izazivaju jednu ili drugu razinu kompleksnosti. Prema ovoj teoriji, kompleksnost može biti osobina koja nije nepromjenjiva.

Najnoviji pristup konstrukt je teorija integrativne kompleksnosti koja govori o tome da fokus ne treba biti na dispozicijskoj karakteristici koja postavlja granice unutar kojih se osoba može kretati, već na kompleksnosti kao zavisnoj varijabli koja je rezultat interakcije između konceptualne kompleksnosti kao osobine ličnosti i mnoštva drugih situacijskih faktora, uključujući i endogene i egzogene (Seudfeld, 1992). Integrativna kompleksnost (IK) se sastoji od dvije komponente, i to: diferencijacije (prepoznavanje više od jednog legitimnog stajališta, odnosno tačke gledišta i/ ili dimenzija relevantnih za temu) i integracije (prepoznavanje veze među diferenciranim elementima kroz interakciju, sintezu ili inkorporiranje u neki nadređeni sistem). Najvažniji je nivo diferencijacije i integracije koji osoba pokazuje u mišljenju i ponašanju, a koji se posmatra u konkretnoj situaciji i kontekstu (Suedfeld i Tetlock, 2001).

Teorija integrativne kompleksnosti se od svojih prethodnika razlikuje teorijski i metodološki. Teorijski, model integrativne kompleksnosti tretira diferencijaciju i integraciju kao karakteristično procesiranje informacija u određenoj situaciji (Driver i Streufert, 1969). Nivo kompleksnosti u bilo kojoj situaciji je zajednički određen ličnošću (konceptualna kompleksnost), drugim unutrašnjim faktorima (umor, pobuđenost), te vanjskim situacijskim faktorima kao što su vremenski pritisak i slično (Gaudry, Vagg i Spielberger, 1975; prema Suedfeld, 2010). U ovom modelu,

konceptualna kompleksnost je element ličnosti, dok je integrativna kompleksnost stanje (Suedfeld, 2010). Iz metodološkog aspekta, razlika je u tome što su materijali koji su predmet ocjenjivanja, arhivski, "proizvedeni u stvarnom životu", a ne u bilo kakvim laboratorijskim uvjetima.

Velika većina istraživanja je fokusirana na situacije unutar kojih dolazi do promjena u integrativnoj kompleksnosti, te kako te promjene utječu na procesiranje informacija i donošenje odluka. Jedan od glavnih modela koji se koristi prilikom objašnjenja načina procesiranja informacija integrativno kompleksnih, odnosno jednostavnih sistema je model kognitivnog menadžera (Suedfeld, 2010).

1.2 Model kognitivnog menadžera

Glavna ideja na kojoj počiva model kognitivnog menadžera (kognitivnog upravljanja) jeste ta da je integrativna kompleksnost mišljenja pozitivna funkcija investiranja kognitivnog napora i dostupnih kognitivnih resursa. Budući da takvo investiranje nužno uključuje i troškove, ljudi koji donose odluku razmatraju nužnost rješavanja određenog problema u poređenju sa ostalima koji se trebaju razriješiti unutar istog vremenskog okvira, kao i trenutnu dostupnost kognitivnih resursa. Tada se donosi odluka na najnižem, ali praktičnom i uspješnom nivou integrativne kompleksnosti (Suedfeld, 2010). Prema modelu, svaki pojedinac ima ograničen kapacitet za održavanje kognitivnog funkcioniranja na visokom nivou, koji se može razlikovati od osobe do osobe.

U podlogu ove teorije se uklapa i Selyev generalni adaptacijski sindrom (1956) koji govori o tome da izazovna situacija, koja zahtjeva rješenje, inicira potrošnju kognitivnih resursa. Kada je problem prepoznat, osoba pristupa dostupnim kognitivnim resursima koje će upotrijebiti za njegovo rješavanje (analogno Selyevoj fazi alarma). U ovoj tački, razina integrativne kompleksnosti raste jer pojedinac pokušava identificirati različite aspekte problema kao i povezanost među njima, njegove implikacije, te potencijalne strategije za rješavanje. Ukoliko se procijeni da problem nije vrijedan ulaganja napora ili da može biti riješen korištenjem jednostavnijih strategija pretrage informacija, nivo kompleksnosti će biti relativno nizak. S druge strane, ukoliko je situacija važna i otporna na jednostavne strategije, integrativna kompleksnost će porasti. Najadaptivnije

je usklađivanje nivoa kompleksnosti problema sa nivoom integrativne kompleksnosti kojom mu se pristupa. Ukoliko rješenje do kojeg sistem dođe bude neuspješno, osoba nastavlja sa kontinuiranim investiranjem kognitivnog napora, što znači da razina kompleksnosti ostaje povišena. Ovo je analogno Selyevoj fazi pružanja otpora. Jednom kada se dođe do konačnog rješenja ili odluke, nivo kompleksnosti se vraća na bazičnu razinu, kako bi se izbjeglo bespotrebno trošenje kognitivnih resursa (Suedfeld, 2010).

Poznatost ili dostupnost informacija je usko povezana sa razinom integrativne kompleksnosti, u smislu da, ukoliko osoba ima prijašnje iskustvo koje se pokazalo adekvatnim i adaptibilnim, postojat će veća vjerovatnoća da će se u narednim sličnim situacijama ponašati na sličan način. Nedostatak ovakve strategije jeste uzak raspon situacija u kojima bi prethodno efikasne strategije mogle ostati primjenjive i funkcionalne dugoročno (Suedfeld, 2010). Ako je situacija previše ozbiljna, odnosno ako se javlja istovremeno sa brojnim drugim zahtjevima, ili ako su kognitivni resursi istrošeni, dolazi do posljednje faze, stanja distruptivnog stresa, što bi posljedično trebalo dovesti do opadanja integrativne kompleksnosti usljed potpune istrošenosti kognitivnih resursa. Tada kompleksnost sistema ostaje na relativno niskoj razini sve dok ne prođe stanje istrošenosti resursa nakon čega se osoba vraća na svoju bazičnu razinu.

1.3 Osobe kao sistemi procesiranja informacija

Živimo u okruženju u kojem smo svakodnevno izloženi mnoštvu različitih podražaja koji nas stimulišu i motiviraju na djelovanje. Neki od njih su od ključne važnosti za uspješno adaptiranje na, inače preplavljujuću okolinu, dok su drugi distraktori koji bespotrebno crpe resurse, čineći nas sklonijim korištenju raznih kognitivnih prećica kojima nastojimo smanjiti "buku" koju stvaraju u našem mentalnom setu. Komunikacija između čovjeka i okoline u kojoj obitava je neophoda za njegovo uspješno funkcioniranje, te s toga svaki pojedinac razvija i koristi određene strategije prilikom percipiranja i obrade informacija iz vanjskog svijeta, kako bi došao do rješenja i natuknica o "ispravnosti" vlastitih zaključaka i ponašanja. Polazeći iz takvog teorijskog okvira (Driver i Streufert, 1969), ljudi se mogu definisati kao sistemi koji se bave procesiranjem informacija koje dobivaju iz vanjskog svijeta putem svojih čula, a koje koriste u svakodnevnim prosudbama o ispravnosti i valjanosti onoga što rade,

inkorporirajući ih u izlazne bihevioralne informacije, koje mogu biti manje ili više kompleksne.

Najranije formulacije odnosa ulazne i izlazne informacije (Spencer, 1897; prema Driver i Streufert, 1969) su govorile o linearnoj povezanosti između kompleksnosti informacije i kompleksnosti sistema. Međutim, istraživanja su dolazila do rezultata koji su upućivali na drugačiju prirodu veze (Miller, 1962; Lanzetta i Roby, 1956). Naime, činilo se da svaki sistem ima svoj gornji limit opterećenosti koji može podnijeti, određen kompleksnošću ulazne informacije, kao i kompleksnošću elemenata od kojih je sačinjen. Kompleksnost ulazne informacije može biti definisana kao broj vjerovatnih i korisnih promjena koje ona može izazvati u sistemu koji je maksimalno otvoren, odnosno koji nema mehanizama koji blokiraju percepciju bilo kojeg od dijelova od kojih je sastavljena (Driver i Streufert, 1969). Miller (1962) je utvrdio da, ukoliko nastavi povećavati kompleksnost ulazne informacije iznad prethodno dosegnutog asimptotičkog nivoa, njena iskoristivost počinje opadati, i kvalitativno i kvantitativno. Na nivou grupe, Lanzetta i Roby (1956) su također pronašli krivolinijsku vezu između optimalnog nivoa kompleksnosti ulazne informacije i najproduktivnije grupne izvedbe. Na osnovu ovih i sličnih rezultata, Schroder je (1967) u svom modelu procesiranja informacija ponudio teorijsku osnovu prema kojoj izlazna informacija nije sistemski povezana sa kompleksnošću ulazne. Naime, on govori o tome da sistemi procesiranja informacija mogu biti opisani ukupnim brojem dijelova koji trenutno operiraju, odnosno diferenciranošću sistema, te stepenom povezanosti između tih dijelova, odnosno njihovom integracijom. Što je sistem više diferenciran i integriran, veća je vjerovatnoća da će se informacija percipirati u svom izvornom obliku bez korištenja kognitivnih prećica i selektivnosti, te da će njeni elementi velikim dijelom biti inkorporirani u izlaznu informaciju. Integrativna kompleksnost izlazne informacije (npr. broj osmišljenih taktika koje će dovesti do cilja) je stoga ogledalo integrativne kompleksnosti dijelova koji čine sistem i može se izjednačiti sa njegovom kvalitetom.

Krivolinijski obrazac reakcija na kompleksnost ulazne informacije se interpretira kao karakteristični nivo integrativne kompleksnosti sistema, koji može biti visok i složen, ili jednostavan i prost (Driver i Streufert, 1969). Složeni sistemi su uvijek integrativno kompleksniji od jednostavnijih, osim u uvjetima ekstremno niske, odnosno visoke

kompleksnosti ulazne informacije. Tada obje vrste sistema imaju uporedivu integrativnu kompleksnost, često operirajući na jednostavnim, jednodimenzionalnim nivoima. Model integrativne kompleksnosti sistema počiva na slijedećim postulatima: 1. pojedinci i grupe se mogu posmatrati kao sistemi procesiranja informacija, 2. sistemska integrativna kompleksnost varira na krivolinijski način ovisno o promjenama kompleksnosti ulazne informacije, 3. sistemi posjeduju kapacitet sa optimalnim nivoom kompleksnosti s kojom mogu percipirati i procesirati ulaznu informaciju, a koji povećava integrativnu kompleksnost izlazne informacije.

Ukoliko se kompleksnost ulazne informacije kreće od optimalnog nivoa u bilo kojem smjeru, kompleksnost sistema privremeno opadne. Ako se ona kreće ka, ili je unutar granica optimalnog nivoa kompleksnosti, sistem održava operacije na maksimalnom nivou. Važna napomena je i to da optimalni nivo kompleksnosti nije isti za svaki sistem, što posljedično znači da postoje varijacije u kapacitetu za maksimalnu kompleksnost ulazne informacije koja se sastoji od tri komponente (Driver i Streufert, 1969): 1. čista informacijska zasićenost (opterećenost), 2. količina percipiranih pozitivnih efekata (promjena), 3. količina percipiranih negativnih efekata (promjena). Na osnovu toga je moguće zaključiti da se razlike u stepenu integrativne kompleksnosti sistema javljaju upravo zbog razlika u razini optimalnog nivoa kompleksnosti.

1.4 Pravila pretraživanja informacija i integrativna kompleksnost

Prilikom prosuđivanja ljudi se koriste različitim strategijama i pravilima koja im olakšavaju proces obrade informacija uz minimalno ulaganje napora sa maksimalnim pozitivnim ishodom. Dva pravila, posebno bitna za razumijevanje konstrukta integrativne kompleksnosti su kompenzacijsko i ne-kompenzacijsko (Abelson i Levi, 1985; Klayman, 1983; Payne, Bettman i Johnson, 1988; prema Choi, 2008). Korištenje ovih pravila će voditi do veće ili manje diferencijacije i integracije, ovisno o tome da li je u pitanju prvo ili drugo.

Kompenzacijsko pravilo se odnosi na mogućnost kompenziranja slabosti jednog atributa snagom drugog. To znači da se poređenje opcija, strategija ili perspektiva vrši duž svake dimenzije, a kao najbolja opcija se uzima ona čija je ukupna vrijednost za sve attribute veća u odnosu na druge. S druge strane, ne-kompenzacijsko pravilo se odnosi na obradu

informacija putem koje svaka opcija, strategija ili perspektiva, čiji svi atributi ne prelaze prag vrijednosti koji je postavljen kao standard koji se mora ispuniti, se u daljem prosuđivanju ne uzima u obzir (Tversky, 1972; prema Choi, 2008). Snaga njenog jednog elementa ili atributa ne može nadomjestiti slabost drugog. Najbolja alternativa je ona kod koje se specifični atribut koji se uzeo kao kriterij, procijeni kao najvredniji (Choi, 2008).

Kompenzacijsko i ne-kompenzacijsko pravilo se razlikuju ne samo u konačnim odlukama, nego i u prirodi samog procesa odlučivanja. Kompenzacijska pravila su po prirodi konfliktno konfrontirajuća, dok su ne-kompenzacijska konfliktno izbjegavajuća. U slučaju drugog, atributi se strukturiraju prema važnosti, i onda se odlučuje koji od njih će se razmatrati kao najvažniji. Kada se on odabere, sve opcije se upoređuju prema samo toj jednoj kritičnoj tački, što dovodi do odbacivanja svih onih čija jedina slabost može biti upravo samo taj jedan atribut. Time se smanjuje mogućnost izbora, odnosno razina diferencijacije jer se razmatraju samo alternativa/e koja su dostupne s obzirom na postavljeni standard (Choi, 2008).

Kao rezultat korištenja kompenzacijskog pravila, javit će se veće elaboracije informacija, pa bi odluke i stavovi koji su formirani tim putem trebali imati sveobuhvatniju i diferenciraniju strukturu misli i asocijacija koje ih podržavaju (Klayman, 1983; Payne, 1976; prema Choi, 2008). Što je veći broj veza koje održavaju neki stav, to je veća zaštita protiv slabljenja njegovog intenziteta. Ukoliko se jedan element stava umanja ili nestane, drugi dijelovi strukture će ga podržati i održati, budući da su integrirani na smislen način (Haugtvedt i Petty, 1992). S druge strane, ukoliko se do neke odluke ili stava došlo korištenjem ne-kompenzacijskog pravila obrade informacija, javit će se poteškoće prilikom njegove odbrane, jer je u potpunosti formiran oko jednog elementa (Choi, 2008).

1.5 Psihološki korelati konstrukta

Različiti i međusobno povezani psihološki procesi upravljaju svim operacijama koje ljudi koriste u nastojanju da podražajima iz vanjskog svijeta daju neko značenje kroz osobnu interpretaciju putem percipiranja, procesiranja, pohranjivanja i dosjećanja informacija. Baze tih procesa su konstrukti koji ne postoje izolovano i odjeljeno jedan

od drugog, jer su međusobne interrelacije *pokretača* i *upravljača* ljudskog ponašanja neophodne da bi ono bilo svrsishodno i adaptibilno. Kada je riječ o integrativnoj kompleksnosti, za njeno definisanje je potrebno razmatranje i osobinskih i situacijskih faktora od kojih je sačinjena. Jedan od pristupa putem kojeg je moguće pružiti bolje objašnjenje konstrukta jeste posmatranje promjena u dispozicijski utemeljenim elementima integrativne kompleksnosti koje su nastale usljed djelovanja vanjskih, egzogenih faktora koji čine da osoba operira na određenoj razini diferencijacije i integracije u konkretnoj situaciji. Konstrukti sa kojima bi prema teoriji integrativna kompleksnost trebala biti povezana i pomoću kojih bi se mogle temeljitije interpretirati promjene u konceptualnoj kompleksnosti su aktivno otvoreno mišljenje, potreba za strukturom, desničarska autoritarnost i empatija, a faktor koji posreduje odnos između integrativne kompleksnosti i navedenih konstrukata je subjektivna procjena objektivno stresne situacije (Suedfeld, 1977 i 2011; Liht, 2005; Simone, 2008; Andrews, 2016; Rietzchel, 2007; Butler, 2000).

1.5.1 Aktivno otvoreno mišljenje

Aktivno otvoreno mišljenje (*engl. Active Open-mind Thinking Style*) se definiše kao percipiranje, procesiranje i razmatranje dokaza koji ne idu u prilog trenutno zagovaranom stajalištu kroz potrošnju dovoljne količine vremena na problem prije odustajanja, te pomno razmatranje opcija i mišljenja predloženih od strane drugih osoba prilikom formiranja vlastitih (Baron, 1993). Ovakav kognitivni stil nije isto što i dispozicijski utemeljena otvorenost ka novim iskustvima, pri čemu se ona odnosi na potrebu za raznolikošću i nezavisnošću u vlastitim prosudbama, dok se aktivno otvoreno mišljenje konkretno usmjerava ka tome da se bude "fer" prilikom prosuđivanja o drugačijim zaključcima, argumentima i mišljenjima, čak i kada idu protiv onoga što sama osoba zagovara.

Tokom svog istraživanja na ovu, i srodne teme, Baron (1985, 1988-2008) je predložio generalni teorijski okvir u kojem je mišljenje definirao u terminima traženja mogućnosti, dokaza i ciljeva, te donošenja zaključaka na osnovu istih. Pristrasnost u promišljanju je podveo pod jedan naziv- "*pristrasnost moje strane*", te je govorio o konstruktivnom aktivnom otvorenom mišljenju koji bi je mogao svesti na minimum kroz

otvorenost ka razlozima prema kojima bi favorizirana pozicija mogla biti pogrešna, kao i aktivno traganje za njima.

U sklopu teorije se govori o tri vrste promišljanja: promišljanje o vjerovanjima, o ciljevima i o opcijama. Promišljanje o opcijama se odnosi na proces donošenja odluka koji uključuje pretraživanje informacija i zaključivanje. Pretraga informacija može biti okarakterisana objektima koji se traže (dokazi, mogućnosti ili ciljevi), opsegom, te pravcem u kojem se ona kreće. Pravac pretrage se odnosi na to da li je ona usmjerena samo ka dokazima i činjenicama koji će ići u prilog trenutno favoriziranoj opciji ili je otvorena za mogućnost usmjeravanja i na argumente protiv nje. Opseg pretrage ovisi o kriteriju koji je postavljen, odnosno o standardu koji se mora zadovoljiti kako bi se proces pretrage informacija završio. Standardi za završetak mogu biti visoki ili niski, a ovise o brojnim faktorima kao što su dispozicijski utemeljenja razina otvorenosti ka novim iskustvima, dispozicijska ili situacijski uvjetovana potreba za završetkom, okolnosti unutar kojih se vrši pretraga, kao i o karakterističnom nivou integrativne kompleksnosti pojedinca. Obimna, složenija pretraga je povezana sa visoko postavljenim standardima koji se najčešće javljaju kod integrativno kompleksnijih pojedinaca, dok je nešto jednostavnija pretraga češće prezentovana od strane integrativno jednostavnijih sistema, te je kompatibilna sa nižim standardima za završetak procesa pretraživanja informacija. S obzirom da se integrativna kompleksnost i aktivno otvoreno promišljanje međusobno preklapaju, umjereni i srednji opseg pretrage je najoptimalniji, budući da previsoko postavljen kriterij može dovesti do pretjeranog odlaganja donošenja odluke, što podrazumijeva bespotrebno trošenje kognitivnih resursa. S druge strane, pretraga informacija koja je siromašna može dovesti do zanemarivanja elemenata koji mogu biti od ključne važnosti.

Perkins, Bushey i Faraday (1986) su u jednom od svojih istraživanja tražili od studenata da napišu mišljenje o problemima koji su društveno sporni i o kojima se može diskutovati na osnovu znanja i informacija koje većina ljudi posjeduje— npr. *"Da li će veće ulaganje sredstava u državne škole dovesti do značajnog poboljšanja kvaliteta podučavanja i učenja?"*; Rezultati su pokazali da se većina ispitanika primarno fokusirala na generiranje argumenata koji potkrepljuju početno zagovaranu poziciju, ulažući malo ili nimalo kognitivnih resursa u razmišljanje o validnosti stajališta koje je

suprotno od njihovog. Međutim, kada se od njih eksplicitno tražilo ulaganje napora u promišljanje o razlozima zbog kojih bi ta stajališta mogla biti legitimna, broj argumenata koji im idu u prilog se znatno povećao. Na osnovu toga je moguće zaključiti da se samostalna produkcija argumenata bez dodatnih uputa prvenstveno odnosila na traženje razloga kojima će se podržati početno zagovarana pozicija. To se desilo zbog pristrasnosti prilikom pretrage informacija, a ne zbog nedostatka sposobnosti ili znanja o određenom problemu.

Ukoliko aktivno traganje za različitim tačkama gledišta definišemo kao diferenciranost u procesiranju informacija, a potragu za povezanošću među njima kao stepen integracije, onda se u teorijskom smislu, konstrukti aktivnog otvorenog promišljanja i integrativne kompleksnosti mogu dovesti u međusobni odnos. Osnovna pretpostavka koja stoji iza povezanosti integrativne kompleksnosti i aktivnog otvorenog mišljenja jeste da će pristrasnost u promišljanju biti manja ukoliko se u obzir uzmu različiti elementi koji tvore informaciju, kao i njihova međusobna povezanost.

1.5.2 Empatija

Empatija je ključna komponenta adaptivne interpresonalne interakcije između pojedinaca, zbog svog utjecaja na njihov socijalni život (Davis, 1983; Ekman, 2003; Batson, 2009; prema Neumann, Chan, Wang i Boyle, 2016). Socijalni teoretičari se već skoro dva stoljeća bave prirodom ljudske osjetljivosti u odgovorima na doživljaje drugih osoba, a od samog početka je prepoznata potencijalna razloživost ove karakteristike na elemente od kojih je sačinjena (Davis, 1980). Različiti aspekti empatije kao što su zauzimanje perspektiva, dijeljenje afekta, osjećaji zabrinutosti za druge i razumijevanje situacije u kojoj se nalazi neka osoba govore o tome da je empatija multidimenzionalan konstrukt (Davis, 1983; Ekman, 2003; Batson, 2009; Hoffman, 2007; Reniers, Corcoran, Drake, Shryane & Vollm, 2011; prema Neumann, Chan, Wang i Boyle, 2016). Početna distinkcija između komponenti empatije koja se pojavila u teorijama jeste ona između instinktivnog suosjećanja koje je opisano kao brza i podsvjesna emotivna reakcija na doživljaje drugih i intelektualiziranog suosjećanja, odnosno sposobnosti da se prepoznaju emocionalna iskustva drugih ljudi, bez da se ona subjektivno dožive (Smith, 1798; prema Davis, 1980). Spencer (1870) je naknadno

napravio sličnu kategorizaciju između instinktivne i intelektualne, odnosno kognitivne i emotivne empatije, koja se održala do danas (Davis, 1980). Opće prihvaćena definicija empatiju opisuje kao konstrukt koji u sebi sadrži i afektivnu i kognitivnu komponentu koje omogućavaju razumijevanje emocija drugih osoba kao i mentalnu reprezentaciju tački gledišta iz kojih kreću (Fernandez, 2011). Na taj način ju je moguće uporediti sa integrativnom kompleksnošću koja u sebi sadrži sposobnost diferenciranja između vlastite i perspektiva koje drže drugi ljudi, te spoznaju o validnosti njihovog istovremenog koegzistiranja.

Rezultati istraživanja pružaju dokaze o postojanju dva ponašajna sistema uključena u razumijevanje drugih, a to su rani emotivni sistem usklađivanja i imitiranja, i napredniji kognitivni sistem koji se odnosi na razumijevanje mentalnih setova drugih osoba (Tsoory, Peretz i Perry, 2009). Prema hipotezi *percepcija-akcija*, (Preston i de Waal, 2002; prema Tsoory, Peretz i Perry, 2009) percepcija ponašanja druge osobe automatski aktivira vlastitu reprezentaciju tog ponašanja u moždanim strukturama koje su odgovorne za produkciju izlazne informacije koja se odnosi na usklađivanje vlastitog ponašanja sa ponašanjem druge osobe. Za ovake dijeljene reprezentacije su naročito važni ogledalo-neuroni koji su povezani sa prepoznavanjem emocija i empatijom. U jednom od istraživanja (Gazzola, 2006; prema Tsoory, Peretz i Perry, 2009) je utvrđeno da pojedinci koji ostvaruju veće rezultate na kognitivnim subskalama empatije aktiviraju ogledalo-neurone intenzivnije i češće u odnosu na ljude koji postižu niže rezultate.

Postoje dva modela koja nude objašnjenje odnosa između ovih sistema (Tsoory, Peretz i Perry, 2009). Prema jednom, on je međusobno-zavisan, a prema drugom je međusobno isključiv. Budući da se emocionalna zaraza kao afektivna komponenta empatije javlja ranije u razvoju, te je više na automatskom nivou, bazičnija je i razvojno i fiziološki u odnosu na kognitivnu, može se pretpostaviti da je kognitivna empatija bazirana i da se nastavlja na emocionalnu, pa je tako afektivna komponenta prethodnik kognitivne, te su one u međusobno ovisnom odnosu. Drugi model koji govori o isključivosti ove dvije komponente ističe da emotivna i kognitivna empatija imaju drugačije neuralne korijene, gdje emocionalni sistem uključuje inferiorni frontalni gyrus, a kognitivni sistem uključuje ventromedijalne prefrontalne lezije. U posljednje vrijeme se najčešće koristi

teorijski okvir prema kojem empatički proces sadrži emocionalne i kognitivne komponente koje se međusobno isprepliću kako bi oblikovale empatičko stanje. U svakodnevnim okolnostima svaka interakcija s drugom osobom može biti okidač i za emocionalni odgovor (afektivna empatija) i za kognitivnu evaluaciju (kognitivna empatija). Iako obje komponente empatije rade autonomno, svaki empatički odgovor će u određenoj mjeri uključivati i jednu i drugu, a njihov intenzitet i razmjer će se razlikovati ovisno o socijalnom kontekstu, nivou stresa, kao i o percipiranoj sličnosti sa datom osobom (Mitchell, 2005; prema Tsoory, Peretz i Perry, 2009).

Istraživanja koja su se bavila empatijom i njenim komponentama su dolazila do rezultata koji su upućivali na konzistentne spolne razlike. Tačnije, žene imaju tendenciju ostvarivanja većeg rezultata na svim subskalama empatije, u odnosu na muškarcem (De Corte *i sur.*, 2007). Hoffman (1977) govori o tome da konzistentne razlike u odgovorima muškaraca i žena vjerovatno postoje zbog razlika u afektivnoj osjetljivosti na iskustva drugih ljudi. Ta pretpostavka je u skladu sa rezultatima prema kojima se najmanjanje spolne razlike javljaju u rezultatima na skali zauzimanja perspektiva, primarno kognitivnoj komponenti (De Corte *i sur.*, 2007).

Zauzimanje perspektiva

Proces razumijevanja perspektiva drugih ljudi, nazvan kognitivna empatija, ovisi o višim mentalnim funkcijama kao što je kognitivna fleksibilnost (Decety i Jackson, 2004; prema Tsoory, Peretz i Perry, 2009). To znači da kognitivna komponenta empatije podrazumijeva namjernu supresiju vlastite perspektive (Keysar *i sur.*, 2003; Royzman *i sur.*, 2003; prema Tsoory, Peretz i Perry, 2009), s ciljem reprezentacije i zauzimanja perspektiva drugih osoba, što uključuje spoznaju o načinu razmišljanja, ponašanja i interpretacije događaja koji direktno proizilaze iz stajališta koje osoba zagovara.

Na osnovu obrazaca korelacija koje se javljaju između kognitivne i afektivne komponente može se pretpostavljati o procesu razvoja empatičkog odgovora, od njegove najbazičnije forme do one sa najvećom složenošću. Naime, u ranom razdoblju razvoja, dijete ne može napraviti distinkciju između sebe i drugih ljudi. Kada posmatra drugu osobu koja doživljava pozitivne ili negativne emocije, ono ih i samo doživljava zbog razvojno uvjetovanog egocentrizma. Budući da se putem čiste imitacije često ne

zaključuje ništa o podlozi koja stoji iza svake emotivne reakcije prikazane od strane drugih ljudi, ona predstavlja najjednostavniju formu empatičkog odgovora na afektivna stanja drugih. Razoblje *emocionalne zaraze* se javlja ranije u životu nego sposobnost zauzimanja perspektiva koja je ovisna o kognitivnom razvoju pojedinca (Pollick i De Waal, 2007). Kako razvoj odmiče, ovakva osjećanja počinju prerastati u suosjećajnu zabrinutost, gdje je samoorijentiranost zamjenjena orijentiranošću ka drugim ljudima. Emocionalna zaraza, najprostoji empatički odgovor se može pronaći i kod ptica i glodara, međutim sposobnosti zauzimanja perspektive su pronađene samo kod naprednijih sisara kao što su gorile (Pollick i De Waal, 2007). Jedan snažan faktor koji pridonosi ovoj promjeni jeste razvijanje sposobnosti zauzimanja perspektiva drugih osoba koja proizvodi i jača tendenciju odmicanja od samousmjerenosti prema usmjerenosti ka drugima. Značajna pozitivna korelacija koja se javlja u oba pola, između zauzimanja perspektiva i empatičke zabrinutosti, praćena značajnom negativnom korelacijom između zauzimanja perspektiva i osobnog stresa podržava ovo stajalište (De Corte i *sur.*, 2007). Tačnije, veća sposobnost zauzimanja perspektiva je povezana sa manje intenzivnim osjećajima osobnog stresa ili nelagode zbog negativnih doživljaja drugih ljudi, uz veće kognitivno razmišljanje onoga što im se dešava. Na osnovu rezultata pojedinih istraživanja je uočeno da pojedinci koji mogu razmišljati i djelovati polazeći iz perspektive koju drži druga osoba su češće ekstravertiraniji i socijabilniji u odnosu na one kojima je to teže (Richendoller i Weaver, 1994; prema De Corte i *sur.*, 2007). Gledanje stvari iz tačke gledišta neke druge osobe implicitno podrazumijeva da je pojedinac u stanju priznati legitimno postojanje drugih perspektiva osim vlastite, pa je moguće posredno zaključivati o određenom stupnju diferenciranosti tog sistema procesiranja informacija. Ukoliko se pritom nudi objašnjenje komponenti koje predstavljaju vezivno tkivo između prepoznatih i izdvojenih dijelova, može se teoretizirati i o određenom stepenu integracije.

1.5.3 Otpornost na stres

Otpornost na stres se odnosi na karakteristike koje osoba posjeduje i strategije koje koristi, a koje omogućavaju uspjeh prilikom suočavanja sa visokostresnom situacijom (Connor, 2003). Kada se radi o hipotezi disruptivnog stresa, obrazac ponašanja za koji se predviđa da će se pojaviti uslijed stresne situacije jeste jednostavni odnos između

podražaja i odgovora (Andrews, 2016). Tačnije, određeni stimulus koji je u teoriji visoko stresan, će uvijek voditi do pada integrativne kompleksnosti kod različitih pojedinaca, neovisno o njihovim individualnim karakteristikama. Visokostresna situacija će uvijek biti percipirana kao prijeteća, popraćena negativnim afektom. Jedina podjela koja se eksplicitno navodi u sklopu ovog modela jeste ona koja ljude kategorizira kao visoko ili nisko integrativno kompleksne, što posljedično određuje trenutak u kojem će osoba doživjeti istrošenost kognitivnih resursa usljed nemogućnosti adekvatnog odgovaranja na stresnu situaciju, a koji će dovesti do opadanja kompleksnosti (Andrews, 2016). Tako se pretpostavlja da će visokostresne situacije koje zahtjevaju produženo ulaganje kognitivnih resursa, kao što su zategnuti međunacionalni odnosi i jake tenzije, uvijek dovesti do opadanja diferenciranosti i integriteta odgovora koje provociraju (Suedfeld i Tetlock, 1977).

Međutim, brojna istraživanja koja su se bavila efektima stresa nisu dolazila do jednoznačnih rezultata (Wallace i Suedfeld, 1988; Suedfeld i Bulck, 1994; prema Andrews, 2016). Kada su u pitanju određene visokostresne situacije, umjesto do očekivanog pada, izazivale su rast integrativne kompleksnosti sa kojom pojedinac operira. Odnosno, pojavio se složen odnos između podražaja i odgovora u smislu da je isti stimulus mogao izazivati različite odgovore kod različitih pojedinaca, kao i to da se mogao javiti isti odgovor na različite stimulse. Tako hipoteza disruptivnog stresa postaje samo djelimično objašnjenje efekata stresa na razinu integrativne kompleksnosti, budući da njihov odnos prelazi granice jednostavne veze između podražaja i odgovora. Postavlja se pitanje kako i zašto stres može umanjiti, odnosno katalizirati kompleksnost? Odgovor možemo pronaći u Lazarusovoj teoriji procjene (1991, 1999), u kojoj se stresu pristupa kao vezi između zahtjeva okoline i osobnih ciljeva i resursa, posredovanu subjektivnom interpretacijom situacije. Subjektivna evaluacija ili kognitivna konstrukcija situacije će odrediti da li će se pojaviti, i kakav će biti odgovor na stres (Andrews, 2016).

Teorija koja je formirana na temelju Lazarusovog modela procjene jeste biopsihosocijalni model izazova i prijetnje koji počiva na hipotezi da različite procjene situacije mogu voditi ka drugačijim odgovorima na stres, sa odvojenim kognitivnim i afektivnim komponentama. Kada osoba procijeni da situacija zahtjeva više sredstava

za ulaganje nego što ona trenutno ima, javlja se doživljaj prijetnje. Prijetnja je rezultat procjene mogućih štetnih efekata i niske samoefikasnosti što proizvodi sumnju u vlastitu sposobnost nošenja na situacijom. Ukoliko osoba procijeni vlastite resurse kao optimalne u odnosu na one koje zahtjeva situacija, vjerovanje u vlastitu sposobnost rješavanja problema raste, te se javlja odgovor na stres u obliku izazova.

Ova teorija predstavlja nadograđenu verziju modela kognitivnog menadžera, budući da, pored situacija u kojima se javlja opadanje integrativne kompleksnosti zbog procjenjivanja nedostatka resursa za nošenje sa zahtjevima problema, ona u obzir uzima i mogućnost djelovanja visokostresnih situacija kao katalizatora. Pretpostavka je da, ne samo da neće izazvati opadanje kompleksnosti, već će dovesti do procjene situacije kao izazovne, što će procesiranje informacija učiniti kompleksnijim. Subjektivna psihološka interpretacija objektivnih događaja utječe na način na koji će stres biti percipiran, i to je ključna razlika između biopsihosocijalnog modela i svih ostalih teorija. Doživljavanje stresne situacije kao izazovne je povezano sa poboljšanom kognitivnom izvedbom, spremnošću da se razmotre drugačija stajališta, kao i sa značajnijim pozitivnim afektom koji osoba doživljava. S druge strane prijetnja je povezana sa slabijom kognitivnom izvedbom, rigidnošću, otporom prema opozitnim tačkama gledišta i negativnim afektom (Andrews, 2016).

Teorijski okvir koji govori o izazovu i prijetnji pruža objašnjenje mehanizma koji posreduje između stresne situacije kao podražaja i razine integrativne kompleksnosti kao odgovora (Skinner i Brewer, 2004; Isen, 2013; prema Andrews 2016). Kada se u obzir uzme međuovisnost emocija i kognicija, te to da je stres primarno emotivno iskustvo, jedan mehanizam može biti u podlozi razlika koje dovode do toga da se stresna situacija procijeni ili kao izazovna ili kao prijeteća, a to je valencija afektiviteta. Negativne emocije povezane sa stresom su prisutne kada osoba odgovara na stres kao na prijetnju, dok se pozitivne i negativne emocije javljaju istovremeno ako osoba odgovara na stresnu situaciju kao na izazov. Isen (2011) je govorila o tome da pozitivne emocije imaju tendenciju poticanja šire, fleksibilnije kognitivne organizacije i mogućnosti integracije različitih elemenata, što je jako blisko konstrukt integrativne kompleksnosti. Postoje jaki dokazi da pozitivne emocije koje osoba osjeća u stresnoj situaciji dovode do toga da je dožive kao izazovnu, umjesto prijeteću, što posljedično

utječe na porast integrativne kompleksnosti. Drugim riječima, visokostresna situacija će izazivati i pozitivne i negativne afekte kod pojedinaca koji je procjenjuju kao izazovnu, a ne kao prijeteću, što će dovesti do sposobnosti adekvatnijeg percipiranja informacija iz vanjskog okruženja bez selektivnog usmjeravanja na samo neke dijelove, odnosno do većeg stepena diferenciranosti i integrisanosti koji osoba prikazuje u svojim prosudbama i odlukama.

1.5.4 Potreba za strukturom

Potreba za strukturom (*engl. Personal Need for Structure*) se može definisati kao hronična averzija prema nestrukturiranim situacijama sa istovremenom težnjom ka sigurnosti i predvidljivosti (Moskowitz, 1993). Visoka potreba za strukturom, u poređenju na niskom, je povezana sa tendencijom da se informacije iz vanjskog svijeta organiziraju na jednostavne načine (Webster i Kruglanski, 1994; prema Rietzschel, 2007) koristeći se simplifikirajućim strategijama kako bi se uvela struktura u okruženje. Te strategije podrazumijevaju heuristike, sheme i skripte koje su stečene kroz prethodno iskustvo i koje omogućavaju relativno brze i nefleksibilne odgovore na podražaje iz vanjskog svijeta (Kahneman i Tversky, 1973; prema Rietzschel, 2007). Primarni cilj ovakve kategorizacije jeste pružanje strukture kroz stvaranje reda i kontrole što dovodi do vjerovanja da postoje osobne razlike u načinu na koji ljudi kategoriziraju svoje socijalno okruženje (Schultz, 1997). U jednom od brojnih istraživanja (Leone, Wallace i Modglin, 1999; prema Rietzschel, 2007) rezultati su ukazali na povezanost potrebe za strukturom sa drugim konceptualno sličnim konstruktima kao što su dogmatizam, autoritarnost, potreba za kognitivnim završetkom, te netolerancija za dvosmislenost.

Za potrebu za strukturom je karakteristično i "čvrsto" držanje za donešenu odluku, što vjerovatno inhibira kreativnost, odnosno fleksibilnost u promišljanju. Kreativnost je mentalni proces koji uključuje stvaranje novih ideja, pojmova ili rješenja problema, ili novih poveznica između postojećih ideja ili pojmova (Slijkhuis, 2013), a situacije u kojima dolazi do izražaja su one gdje se dobro poznate sheme ne mogu primijeniti, kao što su loše strukturirani problemi. Kreativnost se kao konstrukt može razložiti na tri komponente, a one su kognitivna fleksibilnost, fluentnost i originalost (Rietzschel, 2007). Kognitivna fleksibilnost se odnosi na sposobnost napuštanja određenih

pretpostavki vezanih za prirodu zadatka, te pristupanje zadatku iz nove perspektive koja se može okarakterisati stepenom diferenciranosti elemenata koji je čine kao i njihovom međusobnim interrelacijama. S toga se može govoriti o kognitivnoj fleksibilnosti kao o bazičnom mehanizmu koji povezuje potrebu za strukturom sa karakterističnim nivoom diferenciranosti i integrisanosti koji osoba ispoljava, u onom opsegu u kojem se taj element kreativnosti može povezati sa konceptualnom kompleksnošću, odnosno dispozicijskim dijelom integrativne kompleksnosti. Ona se može definisati kao tačka u kojoj se "dodiruju" konstrukti integrativne kompleksnosti, kreativnosti i potrebe za strukturom. Rezultati istraživanja su pokazali da, za razliku od druge dvije komponente kreativnosti, kognitivna fleksibilnost je uvijek umanjena visokom potrebom za strukturom (Rietzschel, 2007). Naime, potreba za strukturom će dovesti do niže originalnosti i fluentnosti jedino ukoliko je popraćena visokim strahom od nevaljanog uratka (Thompson, 2001), dok će konzistentno snižavati kognitivnu fleksibilnost neovisno o tome da li se javlja sama ili u pratnji straha od nevaljanosti izvedbe, što će vjerovatno dovesti i do niže integrativne kompleksnosti. U prilog ovim pretpostavkama idu i rezultati istraživanja koji su pokazali negativnu povezanost potrebe za strukturom i otvorenosti ka novim iskustvima (Neuberg i Newsom, 1993; prema Rietzschel, 2007), koje je s druge strane pozitivno povezano sa kreativnom izvedbom (McCrae, 1987; prema Rietzschel, 2007).

U jednom od istraživanja koje se bavilo odnosom kreativnosti i potrebe za strukturom je, između ostalog, pronađeno i to da su učesnici koji su očekivali evaluaciju sa kontrolirajućom pozadinom bili manje intrinzično motivirani, što je posljedično dovelo do manjka kreativnosti u izvedbi u odnosu na ispitanike koji su očekivali evaluaciju koja je po svojoj prirodi informirajuća (Shally i Perry-Smith, 2001; prema Slijkhuis, 2013). Povratna informacija prema svojoj definiciji podrazumijeva veću količinu informacija o izvedbi, pa su pojedinci sa visokom potrebom za strukturom pokazivali veću preferenciju prema njoj neovisno o tome da li je bila informirajuće ili kontrolirajuće prirode, jer je uvijek vodila ka smanjenju dvosmislenosti i nesigurnosti cjelokupne situacije (Slijkhuis, 2013). Pojedinci sa visokom potrebom za strukturom nisu uočavali distinkcije između različitih vrsta povratne informacije, a uzrok je mogao biti manjak diferenciranosti u percipiranju i procesiranju. Na osnovu toga je moguće zaključiti da će vrsta povratne informacije utjecati na stepen kreativnosti u izvedbi

jedino kod pojedinaca sa niskom potrebom za strukturom, odnosno većim stepenom diferencijacije i integracije.

1.5.5 Desničarska autoritarnost

U svom teorijskom radu, Stone (1983) se nadovezao na raniji Tomkinsonov rad (1963, 1965), te predložio okvir prema kojem postoje dvije dimenzije ličnosti i ideologije, lijeva i desna. Prva se odnosi na pozitivnu afektivnost, humanost, liberalizam i egalitarizam, a druga na negativni afektivitet, konzervatizam i autoritarnost (Butler, 2000).

Koncept desničarske autoritarnost (*engl. Right Wing Authoritarianism*) je primarno razvijen od strane Altemeyera (1998) koji govori o tome da se ona može razložiti na tri međupovezana klastera stavova, a to su autoritarna submisivnost (nekritično podilaženje autoritetu), autoritarna agresivnost (osjećanja ekspresivne agresije prema onima koji krše norme), i konvencionalizam (striktno pridržavanje konvencionalnih normi i vrijednosti) (Ratazzi, 2007).

Ono što se dugo provlačilo kroz razne struje istraživanja u okviru ove domene jeste ispitivanje ograničenosti autoritarnosti kao osobine na samo desni kraj kontinuma političke ideologije. Tačnije, mnogi naučnici su ispitivali mogućnost pronalaženja mentalnog seta koji bi sličio autoritarnom, kod osoba koje se pozicioniraju na lijevu stranu političke angažiranosti. Ono što su rezultati istraživanja pokazivali jeste da je pozicioniranje na jednom od krajnjih polova kontinuma bilo kojeg konstrukta ili osobine najčešće kontraproduktivno. Naime, Tetlock (1986) je u svom istraživanju testirao hipotezu konfliktinih vrijednosti s namjerom da izmjeri integrativnu kompleksnost u grupama umjerenih liberala i umjerenih konzervativaca. Obje grupe su pisale najkompleksije eseje kada je zadatak bio pomiriti dvije konfliktne vrijednosti, svaka polazeći od svoje tačke gledišta. Na osnovu toga je moguće zaključiti da je umjerenost u stavovima najoptimalnija za mogućnost integrativno kompleksijeg procesiranja informacija, budući da je iz pozicije koja je bliža sredini moguće jasnije vidjeti razlike između dva kraja.

U nekolicini istraživanja je potvrđeno da postoji pozitivna povezanost između desničarske orijentacije i sklonosti ka prerasudama (Sibley i Duckitt, 2008; prema Hodson, 2012). Prema teoriji socijalne dominantnosti, pozitivna povezanost između desničarske ideologije i negativne evaluacije pripadnika neke vanjske grupe odražava činjenicu da oba konstrukta sadrže isti temelj, a to je želja za hijerarhijom među grupama (Sidanius, Pratto i Bobo, 1996; prema Hodson, 2012). S obzirom da integrativna kompleksnost nužno podrazumjeva sposobnost prepoznavanja i priznavanja različitosti između mnoštva perspektiva, kao i otvorenost ka mogućnosti da su one u istoj mjeri validne i aplikabilne kao i vlastita, moguće je pretpostaviti da će stupanj diferencijacije i integracije ovisiti o tome da li se osoba pozicionira na lijevi ili desni kraj ideološkog kontinuma.

Nadalje, istraživanja koja su se bavila ovim konstruktom konzistentno pokazuju povezanost autoritarnosti sa dvije osobine ličnosti, a to su otvorenost ka novim iskustvima i savjesnost (Goldberg i Rosolack, 1991; Costa i McCrae, 1992; Trapnell, 1994; prema Butler, 2000). Otvorenost ka novim iskustvima je, u domenu osobina ličnosti, uvijek bila najbolji prediktor razine autoritarnosti koju osoba ispoljava, što se zaključivalo na osnovu povezanosti rezultata koje su ispitanici ostvarivali na skali dešnjake autoritarnosti (*RWA*) i testu za mjerenje osobina ličnosti (*NEO-PI-R*). Autoritarnost je dosljedno korelirala sa facetama otvorenosti na *NEO-PI-R-u*, a korelacije su po intenzitetu sličile korelacijama koje su te facete imale između sebe, pa se može zaključiti da bi autoritarnost mogla biti jedna od dimenzija otvorenosti, odnosno zatvorenosti za nova iskustva. Međutim, budući da su sve korelacije bile umjerene ne bi bilo ispravno reći da je biti autoritaran isto što i biti zatvoren za nova iskustva. Biti zatvoren za iskustva znači biti ograničen na prihvatljive obrasce razmišljanja, ponašanja i bivstvovanja, a autoritarnost je samo jedan od načina da se to i ispolji. Ideologija prvenstveno odražava a zatim i potkrepljuje razlike u psihološkim potrebama i motivima (Carney, 2008).

U jednom od istraživanja je pronađen obrazac prema kojem su se rezultati na skali autoritarnosti povećavali kako su se ispitanici, raspoređeni u četiri grupe (ljevica, centralna ljevica, centralna desnica i desnica) pomijerali sa lijeva na desno (Ratazzi, 2009). Ono što se može zaključiti na osnovu rezultata jeste da ljudi, odrastajući sa

dispozicijskom zatvorenošću, mogu prirodno gravitirati prema tradicionalnim vrijednostima i autoritarnom načinu razmišljanja, koje definiše desničarsku ideologiju (Butler, 2000). Zatvorena autoritarna ličnost je povezana sa potrebom za rutinom, kao i sa predvidljivim i konzistentnim paternima ponašanja. Ovo bi moglo objasniti tendenciju osoba visokih na autoritarnosti da se grupiraju na desnoj strani ideološkog kontinuuma, zbog nastojanja da prate utvrđene figure autoriteta i pravila, umjesto da izlaze izvan unaprijed definiranog okvira. Prema Kellyjevoj teoriji osobnih konstrukata, koja je ujedno služila kao baza za razvijanje konstrukta integrativne kompleksnosti, da bi osoba uključila određeni konstrukt u svoj repertoar odgovora, ona mora spoznati obje krajnosti kontinuma na kojem se on pruža. Međutim, jedan od krajeva može biti nedostupan svjesnosti do te mjere da se ne može uzeti kao standard za donošenje prosudbi, pri čemu se onda odgovori koncentriraju oko drugog pola koji je dostupan. Ukoliko je jedan pol konstrukta koji služi kao temelj za tumačenje informacija koje dolaze iz vanjskog svijeta suviše uzak i nepropusan, povećava se vjerovatnoća da će samo određeni fragmenti informacija biti procesirani, a zatim i asimilirani u već postojeću shemu u skladu sa pravilima koja za nju vrijede. Malo napora će se uložiti u promišljanje o ispravnosti i adaptibilnosti takvog načina nošenja sa vanjskim svijetom, budući da se većina procesa obrade informacija odvija na nesvjesnoj razini.

Autoritarnost se može razložiti na kognitivnu i afektivnu komponentu (Jugert, 2009), na osnovu čega se može povezati sa konstruktom integrativne kompleksnosti. Naime, kognitivna komponenta se odnosi na nedostatak kritičkog promišljanja o vlastitim prosudbama uz dosljedno pružanje otpora informacijama koje su inkonzistentne sa mišljenjima i stavovima. Ovakav sklop karakteristika se može definisati kao mentalna fleksibilnost, ili u terminima teorije integrativne kompleksnosti, niska difrenciranost i integriranost.

1.6 Najčešće mjere integrativne kompleksnosti

Postoji nekoliko načina mjerenja integrativne kompleksnosti koje se razlikuju u materijalu koji je predmet ocjenjivanja kao i u razini subjektivnosti i podložnosti tog materijala interpretacijama procjenjivača budući da su oni najčešće korištena tehnika ocjenjivanja stupnja diferencijacije i integracije.

Test dopunjavanja paragrafa

Jedna od prvih mjera integrativne kompleksnosti jeste test dopunjavanja paragrafa (engl. *Paragraf Completion Test /PCT*), poluprojektivna tehnika u kojoj se ispitanicima zada serija započetih rečenica sa jednom ili par riječi koje predstavljaju bazu, a od njih se traži da nastave pisati na datu temu, unutar vremenski ograničenog interavala (Baker-Brown, 1990). Najčešće se koriste baze koje su reprezentativne za tri velika područja u kojima ljudi obično donose odluke, a to su: nesigurnost, odnosi sa autoritetom, te socijalno odbijanje. Završeni paragrafi se boduju na skali od 1-7, pri čemu svaka ocjena predstavlja drugačiji nivo integrativne kompleksnosti, krećući se od najmanjeg ka najvećem, a ukupni nivo diferencijacije i integracije se računa kao prosjek ocjena svih paragrafa. Bodovanje se vrši od strane istreniranih procjenjivača i u pravilu je dvostruko-slijepo, s obzirom da ne znaju ni hipotezu istraživanja ni izvor podataka koje ocjenjuju. Budući da su rezultati istraživanja u kojima je korištena ova tehnika najčešće pokazivali da se većina ispitanika grupira na drugoj i trećoj razini integrativne kompleksnosti, zaključeno je da je vremenski interval unutar kojeg su morali završiti zadatak premali, te je on produžen na deset minuta u revidiranoj verziji testa (Suedfeld i Tetlock, 1992). Jedan od oblika ovog testa je i TCT (*Topic Completion Test*), gdje ispitanici pišu esej na zadatu temu, bez vremenskog ograničenja.

Analiza arhivske građe

Još jedan od načina procjenjivanja integrativne kompleksnosti je korištenje analize arhivske građe (engl. *Thematic Content Analysis/ TCA*). U tu svrhu se upotrebljava kvalitativni materijal kao glavni izvor podataka pri čemu se koriste objektivne i znanstveno rigorozne metode u procesu derivacije kvantitativnih podataka (Suedfeld i Cross, 2011). Cijeli materijal je umnožen, podaci koji bi mogli otkriti izvor ili eksplicitnu namjeru govornika su uklonjeni, a paragrafi su raspoređeni metodom slučajnog odabira, nakon čega se materijal boduje od strane profesionalnih procjenjivača istreniranih u tu svrhu. Računa se i stepen slaganja između različitih procjenjivača kao indikator pouzdanosti (Suedfeld i Cross, 2011). Postavljalo se mnogo pitanja o valjanosti i opravdanosti korištenja TCA kao metode procjenjivanja integrativne kompleksnosti, međutim veliki broj istraživača odobrava njeno korištenje zbog otpornosti integrativne kompleksnosti na namjerne pokušaje manipulacije i

uokviravanja. Jedan od zanimljivih nalaza koji govori o valjanosti konstrukta je to da promjene sadržaja tvrdnji političkih lidera od kooperativnog ka kompetitivnom i obrnuto, ne znače nužno i promjenu u integrativnoj kompleksnosti, odnosno strukturi kognitivnih procesa, što je moguće otkriti korištenjem TCA tehnike (Liht *i sur.* 2005).

Caroll i Bright skala integrativne kompleksnosti

Carrol i Bright (2010) su predložili mjeru koja je primarno potekla iz domene loše strukturiranih problema. Naime, autori su konstruisali skalu koja se odnosila na ispitivanje javnog mišljenja povodom upravljanja šumskim požarima. Tematika loše strukturiranih problema je takva da je teško zaključiti šta je ispravno, a šta pogrešno, budući da obje strane kontinuuma okupljaju znatan broj pristalica. Diskusije o takvim problemima najčešće dovode do jednakog broja argumenata za i protiv, podjednakog intenziteta i validnosti. Autori ove mjere su kroz istraživanje ovog problema konstruisali skalu koja bi bila podobnija za mjerenje integrativne kompleksnosti u odnosu na već postojeće mjere, koristeći se tematikom koja je optimalna za ispitivanje stepena diferencijacije i integracije koje ljudi ispoljavaju u svojim prosudbama i zaključcima. Budući da se konstrukcija odnosila na kombinaciju pitanja otvorenog i zatvorenog tipa na osnovu čega se dobijaju i kvalitativni i kvantitativni podaci, prevazilaze se ograničenja eseja kao samostalnih metode mjerenja (Carrol i Bright, 2010).

Ispitanici su imali zadatak da generiraju što veći broj argumenta *za* i *protiv* paljenja šumskih požara, nakon čega su na skali od 1-7 određivali intenzitet svakog od njih. Diferencija je definisana kao ukupni broj oprečnih argumenata koje su osobe producirale, a izračunavala se tako što je računata suma ukupnog broja argumenata *za*, kao i suma ukupnog broja argumenata *protiv*. Nakon toga, manji broj argumenata se dijelio većim, pri čemu se dobije vrijednost između 0 i 1. Što je broj bliže jedinici, diferencijacija je veća. Integracija je definisana kao konzistencija u percipiranoj snazi argumenata *za* i *protiv*. Računala se tako što se prvenstveno pravio prosjek intenziteta svih argumenata *za*, kao i prosjek intenziteta svih argumenata *protiv*. Nakon toga se manji broj dijelio sa većim, a vrijednost se kretala između 0 i 1. Isto vrijedi kao i za diferencijaciju – što je broj bliži jedinici, integracija je veća. Ukupna razina integrativne kompleksnosti se prema ovom principu mjerenja računa kao produkt već izračunate

diferencijacije i integracije. Autori su utvrdili da je ova skala u visokoj korelaciji sa tradicionalnim pristupom mjerenja.

Modificirana verzija tradicionalnog pristupa mjerenju

Novije formulacije odnosa između pojedinca i grupe govore o tome da se kognicija ne treba posmatrati samo kao zasebna misao o socijalnim objektima, već i kao produkt socijalne razmjene, koji je konstruisan, dijeljen i distribuiran tokom interakcije između pojedinaca koji čine neku grupu. Kognicija je prema ovakvim formulacijama generalno kolektivni fenomen (Wegner, 1991; Levine i Moreland, 1991; Levine i Resnick, 1993; prema Gruenfeld, 1993) pa bi s toga i mjerenje integrativne kompleksnosti trebalo biti osjetljivo na razlike koje se javljaju ovisno o tome da li se procjenjuje sadržaj koji je kreiran samostalno i individualno, ili se pak radi o grupnoj produkciji. Polazeći od ove pretpostavke, tradicionalni pristup mjerenju integrativne kompleksnosti, korišten u ovom istraživanju je kao bazu na osnovu koje su ispitanici pisali eseje, koristio grupnu identifikaciju i socijalno distanciranje. Naime, njihov zadatak je bio da opišu grupu sa kojom se u najvećoj mjeri identificiraju, kroz obrazloženje razloga zbog kojih je ona uključena u njihov socijalni identitet, uz opisivanje neke vanjske grupe koja se najviše razlikuje od njihove primarne, sa kojom se ne mogu identificirati. Na taj način, odgovori koje su oni producirali su dolazili iz perspektive člana grupe, i bili su uokvireni normama i grupnom kulturom.

Istraživači koji rade u domenu socijalne kognicije nastoje objasniti kognitivne procese proučavajući grupu sastavljenu od pojedinaca koji su uključeni u socijalnu interakciju, čime je fokus premješten sa pojedinca na grupu. U ovakvim uvjetima, gdje ljudi sa različitim perspektivama razmjenjuju i međusobno kontaminiraju misli, znanja i vrijednosti, kognicija se mijenja i razvija (Gruenfeld, 1993). Ovakve socijalne razmjene dovode do stvaranja zajedničkih kognitivnih produkata, koji uključuju sjećanja, norme, skripte, sheme te interpretaciju zajedničkih doživljaja.

Mnogobrojna istraživanja koja su zalazila u polja utjecaja manjine i većine, razrješavanja konflikta, promjene stavova i kognitivnog razvoja pružaju obimne dokaze da proces "pomirenja" različitih kognicija može stimulisati konceptualnu restrukturaciju, budući da pojedinci u socijalnoj interakciji rade više od puke razmjene pojedinačno kreiranih mišljenja (Gruenfeld, 1993). Pretpostavka je da se aktivno uključuju u proces

integracije različitih perspektiva koje zauzimaju članovi koji grupu čine, što naposljetku dovodi do jedinstvene, kolektivno stvorene konceptualizacije koja uključuje ideje, reprezentacije, rješenja i argumente koje ni jedan pojedinačni član grupe nije imao na samom početku procesiranja informacija.

U skladu s tim, fenomen integrativne kompleksnosti može biti uspješno apliciran na nivou grupe, posmatrajući diferencijaciju i integraciju kao karakteristike socijalne razmjene koje se mogu uočiti u zajedničkim konceptualizacijama koje grupa razvija tokom vremena. Međutim, model integrativne kompleksnosti ne izjednačava pojedinca i grupu u svim aspektima. Tačnije, on naglašava da se obje vrste sistema mogu opisati kao oni koji pokazuju manju ili veću integrativnu kompleksnost, oba će odgovarati na kompleksnost ulazne informacije na krivolinijski način, te će oba imati svoj karakterističan nivo diferencijacije i integracije. Međutim, veza između kompleksnosti grupe i njenih članova nije jednostavna (Gruenfeld, 1993). Kada se grupa suoči sa nekim problemom, nezavisne perspektive pojedinačnih članova služe kao potencijalni izvori grupne diferencijacije. Ukoliko članovi grupe dijele iste, jednodimenzionalne perspektive, perspektiva cjelokupne grupe neće biti naročito diferencirana. Međutim, ukoliko pojedinačni članovi zauzimaju perspektive koje su različite, vezane su za neki problem i uključuju znanje ili mišljenje o istom, postoji potencijal za grupnu diferencijaciju. Grupna integracija se može definisati kao aktivna generacija novih konceptualnih veza, kao što su integrativna rješenja, krovni pojmovi i nove reprezentacije koje sadrže više od jedne pojedinačne tačke gledišta.

Integrativna kompleksnost grupe se može posmatrati kao obim u kojem je grupa kao cjelina usvojila i elaborirala diferencijacije među perspektivama koje zauzimaju članovi koji je tvore, te način na koji su te različitosti inkorporirane u nadređenu kategoriju. S toga, razumno je pretpostaviti da postoje grupe koje su homogeno jednostavne, kao i one koje su homogeno kompleksne.

Homogeno kompleksne grupe konzistentno traže više informacija koje inkorporiraju u svoje odluke koje su povezane sa onima koje su prethodno donešene, kao i sa dobivenim povratnim informacijama. Također su adaptibilnije u funkcioniranju pod stresom što se ogleda u fleksibilnom mijenjanju planiranih odgovora na negativne povratne informacije i manjoj vjerovatnoći za ignoriranjem važnih informacija tokom

perioda velike kognitivne opterećenosti. S druge strane, manje kompleksne grupe, odnosno grupe stastavljene od nisko kompleksnih pojedinaca rjeđe mijenjanju svoje stavove i prosudbe usred suočavanja sa inkonzistentnim informacijama. Međutim jednom kada do promjene dođe, ona se generalizira na sve povezane stavove kao i na izvore poruke. Također, kod homogeno jednostavnih grupa, u odnosu na kompleksne, postoji veća vjerovatnoća ispoljavanja interpersonalnog odbijanja kao posljedice neslaganja ili neuspjeha, ekspresivne agresije i manje tolerancije za kognitivnu disonancu i inkonzistenciju (Schroder, Driver i Streufert, 1967).

Ovakav proces dovodi do kreiranja "grupne kulture" (Levine i Moreland, 1991; prema Gruenfeld, 1993) koja se definiše kao set zajedničkih mišljenja koja navigiraju ponašanje članova grupe, te omogućavaju zajednički okvir za interpretaciju iskustava. S tim u vezi, integrativna kompleksnost verbalnog ili pisanog materijala koji se odnosi na donošenje prosudbi iz uloge pripadnika neke konkretne grupe se može bolje razumjeti i interpretirati ukoliko se kao okvir unutar kojeg se tumačenje vrši, uzme grupna kultura. S jedne strane, prosječna grupna kompleksnost može odgovarati onoj koju pokazuju svi članovi. Ukoliko ne postoji velika diskrepanca između te dvije vrijednosti, onda se svaki pojedini član grupe može posmatrati kao legitiman predstavnik, čije trenutno stajalište uistinu odražava stajalište cjelokupne grupe. Međutim, ukoliko je diskrepanca između dvije kompleksnosti velika, neovisno o njenom smijeru kretanja, mi na osnovu tačke gledišta pojedinačnog predstavnika grupe ne smijemo zaključivati o grupi u cjelosti. To stajalište postoji izolirano od grupne kulture i više govori o samom pojedincu.

2 PROBLEMI I HIPOTEZE

2.1 Cilj istraživanja

S obzirom na prethodno izložene rezultate istraživanja o integrativnoj kompleksnosti (Driver, 1969; Suedfeld, 2001 i 2011; Andrews, 2016), te uvažavajući ranije validacije skala konstruisanih isključivo za mjerenje stepena diferencijacije i integracije u strukturi promišljanja (Caroll i Bright, 2009 i 2010) cilj ovog istraživanja je provjera psihometrijskih karakteristika alternativnog instrumenta za mjerenje integrativne kompleksnosti.

2.2 Problemi

U skladu sa postavljenim ciljem istraživanja, problemi istraživanja su sljedeći:

1. Ispitati konstruktnu valjanost alternativnog instrumenta za mjerenje integrativne kompleksnosti (AMIC-A, AMIB-B i AMIC-C):

Utvrđiti smijer i stepen povezanosti između tri verzije mjere (AMIC-A i AMIC-B, AMIC-A i AMIC-C, AMIC-B i AMIC-C);

2. Ispitati konvergentnu valjanost alternativnog instrumenta za mjerenje integrativne kompleksnosti:

Utvrđiti smijer i stepen povezanosti između tradicionalne mjere (TDP) i alternativne mjere integrativne kompleksnosti (AMIC A, B, C);

3. Ispitati kriterijsku valjanost alternativnog instrumenta za mjerenje integrativne kompleksnosti:

Utvrđiti smijer i stepen povezanosti između svih verzija alternativne mjere i pripadajućih čestica za mjerenje zabrinutosti;

4. Ispitati diskriminativnu valjanost alternativnog i tradicionalnog instrumenta za mjerenje integrativne kompleksnosti:

Utvrđiti smijer i stepen povezanosti između tradicionalne mjere integrativne kompleksnosti i mjera desničarske autoritarnosti, potrebe za strukturom, otpornosti na

stres, empatije i aktivnog otvorenog mišljenja s jedne strane, kao i povezanost alternativne mjere integrativne kompleksnosti i mjera desničarske autoritarnosti, potrebe za strukturom, otpornosti na stres, empatije i aktivnog otvorenog mišljenja, s druge strane;

2.3 Hipoteze

S obzirom na formulisane probleme istraživanja, postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Očekujemo statistički značajnu pozitivnu korelaciju između svih verzija alternativne mjere (AMIC-A, AMIC-B i AMIC-C);

H2: Očekujemo statistički značajnu pozitivnu korelaciju između tradicionalnog pristupa mjerenju (TDP) i alternativne mjere integrativne kompleksnosti (AMIC);

H3: Očekujemo statistički značajnu pozitivnu povezanost između tri verzije alternativne mjere i pripadajućih čestica za mjerenje zabrinutosti;

H4: Očekujemo statistički značajnu korelaciju između mjera integrativne kompleksnosti (TDP i AMIC A, B, C) i mjera konceptualno sličnih konstrukata (DSAT, AOM, PNFS, IRI i RISC);

3 METOD

3.1 Ispitanici

U istraživanju su sudjelovali studenti diplomskog i postdiplomskog studija na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Podaci su prikupljeni na ukupno 129 ispitanika, no u krajnjem uzorku zadržano je ukupno 125 ispitanika, od kojih je 88.8% žena. Prosječna dob ispitanika je $M=20.94$ ($SD=1.92$).

3.2 Procedura

Međunarodna organizacija za migracije (IOM) je, uz asistenciju USAID-a, Britanske Ambasade i Ambasade Italije u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini (BiH) implementirala radionice integrativne kompleksnosti u sklopu projekta *Podrška mladima u lokalnim zajednicama*. Kroz radionice (MoviEQ radionice) radilo se na podizanju diferenciranosti i integrisanosti u promišljanju kod učesnika programa. S obzirom na značajan potencijal konstrukta i programa podizanja nivoa integrativne kompleksnosti, te na obećavajuće preliminarne rezultate primjene MoviEQ radionica u BiH, javila se potreba za provođenjem obuhvatnijeg empirijskog istraživanje efekata radionica, u sklopu kojeg bi se ispitale i metrijske karakteristike novokonstruisanog instrumenta namjenjenog mjerenju integrativne kompleksnosti. Istraživanje u svrhu validacije skale je provedeno u tri vremenske tačke, od kojih su dvije predstavljale predtest (09.05 i 11.05.2018. godine), a jedna posttest (23.05.2018. godine), u prostorijama Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Primijenjena je baterija upitnika koja se sastojala od slijedećih instrumenata: Test Dopunjavanja Paragrafa (TDP), Alternativne mjere integrativne kompleksnosti (AMIC-A, AMIC-B, AMIC-C), Interpersonalni Index Reaktivnosti (IRI), Connor-Davison skala Otpornosti na stres (CD-RISC), Skala Desničarske autoritarnosti (DSAT), te Skala za mjerenje aktivnog otvorenog stila mišljenja (AOMTS). Svi podaci su prikupljeni koristeći se metodom grupno rađenog rada. Prije provođenja istraživanja, ispitanici su dobili uputstvo u kojem su informisani o anonimnosti i dobrovoljnosti učešća, te o mogućnosti odustajanja od popunjavanja upitnika u bilo kojoj fazi ispitivanja, nakon čega su davali usmeni pristanak za učešće. S obzirom da je prilikom ovog mjerenja primijenjena obimna baterija, prikupljanje podataka

trajalo je između 60 i 90 minuta. Povratna informacija o cilju istraživanja je upućena tek naknadno, nakon provedenog posttesta. Učesnici su za učešće u istraživanju dobili bodove na unaprijed dogovorenim studijskim predmetima.

3.3 Instrumentarij

Test dovršavanja rečenica/paragrafa (TDP)

Test dovršavanja paragrafa je tradicionalni način mjerenja integrativne kompleksnosti u kojem se odgovori ispitanika boduju prema uobičajenoj proceduri korištenoj u ovakvom postupku utvrđivanja stupnja diferencijacije i integracije. Materijal koji je predmet ocjenjivanja se ocjenjuje na skali od 1 do 7 od strane nezavisnih procjenjivača, pri čemu jedan predstavlja najniži stupanj, a sedam najviši stupanj integrativne kompleksnosti.

S obzirom na slobodu koju dopuštaju poluprojektivne tehnike prilikom konstrukcije sadržaja mjere, tradicionalni pristup je prilagođen uzorku i kontekstu u kojem se istraživanje provodilo, u smislu teme koja je korištena kao baza na osnovu koje su pisani paragrafi. Ispitanicima su zadate dvije podražajne teme- jedna se odnosila na grupu s kojom se najviše identificiraju, a druga na grupu koja se najviše razlikuje od one o kojoj su prvobitno pisali. Njihov zadatak je bio da daju opis i objašnjenje identifikacije, odnosno socijalnog distanciranja, ovisno o tome o kojoj grupi je riječ. Bodovanje materijala se vršilo na isti način kao i u tradicionalnoj formi, gdje je svaki paragraf ocijenjen na skali od 1 do 7, pri čemu su dobivena dva odvojena rezultata za svakog ispitanika, i to jedan za opis vanjske, i jedan za opis vlastite grupe. Skorovi nisu uprosječeni, jer se pretpostavljalo da će postojati značajna razlika u stepenu integrativne kompleksnosti ovisno o grupi o kojoj su pisali, pa su ta dva rezultata odvojeno poređena sa rezultatima ostvarenim na drugim mjerama.

Alternativna mjera integrativne kompleksnosti (AMIC)

Teorijsko polazište za konstrukciju alternativne mjere integrativne kompleksnosti je model kognitivnog menadžera i domena loše strukturiranih problema. Naime, osnovna postavka teorije integrativne kompleksnosti jeste da nivo izražene kompleksnosti fluktuiraju u funkciji mnogih faktora, kao što su dispozicijski utemeljene osobine ličnosti, te brojne situacijske varijable. Iz prethodno opisanog modela proizilazi činjenica da je

prilikom konstrukcije AMIC-a bilo potrebno identificirati kontekstualno i lično relevantne teme, koje će drugačije djelovati na različite pojedince, ovisno o tome u kojoj mjeri to budu doživljavali kao kognitivno opterećenje.

Konstruisane su tri verzije alternativne mjere (AMIC-A, B i C), i svaka se razlikuje s obzirom na temu koja je uzeta kao katalizator kognitivnog opterećenja i posljedičnog nivoa integrativne kompleksnosti s kojim će joj svaki ispitanik pristupiti. Tema pokrivena AMIC-A verzijom jeste ispitivanje mišljenja povodom odlaska mladih iz BiH, tema AMIC-B verzije jeste korupcija u državnom sistemu, a AMIC-C verzija se odnosi na kolektivnu krivnju povodom ratnih dešavanja u BiH. Ispitanicima je prezentovano šest tvrdnji u svakoj od verzija, a od njih se tražilo da iskažu stepen slaganja sa svakom. Sve tri verzije AMICa su konstruisane kao skale za mjerenje stavova uz obilježja Thurstonove, Likertove i Guttmanove skale. Elementi Thurstonove skale se ogledaju u postepenom rastu integrativne kompleksnosti kroz alternative (1 - niska, 2 - srednja, 3 - visoka, 4 - niska, 5 - srednja, 6 - visoka, što ujedno odgovara i njihovom ponderu/bodovanju). Vrednovanje svake alternative na skali od 1 - 5 odgovara obilježjima Likertove skale, dok se karakteristike Guttmanove skale manifestuju u tome što bi najviši nivo integrativne kompleksnosti trebao da obuhvati i niže nivoe (dakle nivo 3 obuhvata i nivoe 1 i 2 - istovremeno prisustvo i dobre diferencijacije i integracije). Ispitanik vjeruje da je stepen slaganja sa tvrdnjom odraz njegovog stava. Međutim, intenzitet i valencija stava se u ovom slučaju posmatraju kao indirektna mjera integrativne kompleksnosti. Glavna pretpostavka na kojoj počiva konstrukcija skale na ovakav način jeste ta da će se ispitanici u najvećoj mjeri slagati sa tvrdnjom sročenom na nivou integrativne kompleksnosti koja najbolje korespondira njihovom vlastitom. Rezultat se računa kao diferencijalno ponderirana linearna kombinacija alternativa, pri čemu se zbrajaju umnošci stepena slaganja ispitanika sa svakom alternativom na Likertovoj skali i unaprijed zadatog pondera alternative (1, 2 ili 3). Cronbach alpha koeficijent za verziju A je $\alpha=0,23$, za verziju B je $\alpha=0,21$, a za verziju C je $\alpha=0,61$.

Primjeri čestica za svaku verziju su dati ispod :

Primjer čestice iz AMIC A verzije ;

“Treba otići odavde čim se ukaže prilika. Predugo je čekanja, a premalo vremena da bismo ikada dočekali zaposlenje. Jedino racionalno rješenje je otići u inostranstvo. Koliko god to bilo zahtjevno, jednako ćemo vremena izgubiti na adaptaciju na novi život u inostranstvu, koliko bismo izgubili da ovdje dočekamo posao, ako ga ikad i dočekamo. Ovako, odlaskom u inostranstvo nemamo ništa izgubiti, što već nismo ostankom u BiH. Skoro svako ko je otišao bolje se snašao u životu nego da je ostao ovdje.”

Primjer čestice iz AMIC B verzije ;

U BiH se isplati baviti korupcijom, jer oni koji budu prijavljeni skoro da nemaju nekih posljedica, a sudske sankcije su jako blage, čime se šalje poruka javnosti da je korupcija isplativ posao. Uz dugotrajno procesuiranje pojedinih prijavljenih slučajeva i izostanak pravovremenog i adekvatnog sankcionisanja, šalje se veoma jasna poruka da postoje nedodirljivi kojima niko ne može ništa. U svakom društvu u historiji su postojali nedodirljivi i to se teško može promijeniti.”

Primjer čestice iz AMIC c verzije ;

“Definitivno je to i moja lična odgovornost. Ovakva zlodjela se i dešavaju kroz historiju zato što se nisu pobunili pojedinci i stali tome u kraj. Koliko god da se ja ne osjećam lično krivim za nešto što je učinio neko drugi iz mog naroda, nemoguće je izbjeći stid zbog toga. Bez obzira što ja nisam učinio ništa, drugi će me uvijek smatrati krivim jer sam dio te grupe. Kada razmišljam o ovom pitanju, ne mogu a da ne pomislim da će me u svakoj prilici pripadnici drugog naroda posmatrati kroz moj narod, a ne mene kao pojedinca.”

U sklopu svake verzije uključena je i čestica namijenjena mjerenju stepena zabrinutosti koju su ispitanici osjećali povodom svake od tema, sa rasponom od 0 (*uopšte nisam zabrinut/a*) do 9 (*veoma sam zabrinut/a*) na skali Likertovog tipa.

Potreba za strukturom (PNFS)

Potreba za strukturom se na kognitivnom planu ogleda u preferenciji jednoznačno i jasno strukturisanih situacija i događaja, a na bihevioralnom planu kao preferiranje rutine i ustaljenih aktivnosti u socijalnim situacijama (Neuberg i Newsom, 1993). Mjeri se skalom od 12 čestica (npr., *"Ne smetaju mi stvari koje prekinu moju dnevnu rutinu"*,

„Uživam u uzbuđenju koji donose nepredvidljive situacije“) koje se procjenjuju na Likertovoj skali sa mogućim odgovorima od 1 (*Uopće se ne slažem*) do 6 (*U potpunosti se slažem*). Istraživanja pokazuju da osobe sa visokom potrebom za strukturom teže da svoju socijalnu realnost prikazuju u vidu homogenih, jednostavnih kategorija što se može ogledati u većem prihvatanju i generiranju stereotipa (Neuberg i Newsom, 1993). U ovom istraživanju Cronbach alpha koeficijent je iznosio $\alpha=0.82$

Desničarska autoritarnost (DSAT)

Mjera desničarske autoritarnosti u najnovijoj formi broji 30 čestica sa skalom Likertovog tipa od 9 stupnjeva. Iako je Altermayer teoretizirao da su konstrukt, pa samim tim i mjera, jednodimenzionalni, u novijim formulacijama i istraživanjima, često su se pojavljivala dva faktora, koja su u međusobnoj korelaciji (Ratazzi, 2007). Prvi faktor je zasićen osobinama ličnosti, te se uglavnom tiče autoritativne agresije i submisivnosti, dok drugi čine čestice koje se odnose na konvencionalizam i submisivnost koji nisu uzrokovani osobinama ličnosti (npr. "*Uznemiruje me kad se nađem u situaciji od koje ne znam šta da očekujem*" i "*Uživam u jasnom i strukturiranom načinu života*"). Cronbach alpha koeficijent u ovom istraživanju je imao vrijednost od $\alpha=0.69$

Aktivno otvoreno mišljenje (AOMTS)

Aktivno otvoreno mišljenje se uobičajeno definira kao sposobnost pristupanja problemu uz svijest o, te aktivno izbjegavanje pristrasnosti kao što su *pristrasnost moje strane* i *pristrasnost potvrđivanja* (Zahra, 2012). Za mjerenje ove sposobnosti primjenila se skala aktivnog otvorenog mišljenja (Stanovich i West, 2007). Originalna skala sastoji se od 41 čestice prikupljene iz različitih izvora: 10 čestica iz skale fleksibilnog mišljenja Stanovich i Westa (1997), 8 čestica iz facete otvorenosti iz revidiranog NEO inventara ličnosti (Costa i McCrae, 1992), 9 čestica za mjerenje dogmatizma (Paulhus i Reid, 1991; Robinson, Shaver, i Wrightsman, 1991; Troidahl i Powell, 1965), 3 čestice iz subskele kategoričkog mišljenja iz inventara konstruktivnog mišljenja Epsteina i Meiera (1989), 9 čestica iz skale identifikacije uvjerenja Sa' i sar. (1999) te 2 čestice iz skale kontrafaktualnog mišljenja Stanovicha i Westa (1997). Ispitanici za svaku česticu procjenju stepen slaganja na skali Likertovog tipa koja se kreće od 1 (*uopšte se ne slažem*) do 6 (*u potpunosti se slažem*). Sve čestice boduju se u smjeru da viši rezultat

označava veću tendenciju ka nepristrasnom mišljenju. Ukupni rezultat na skali određuje se kao zbir odgovora na svakoj od 41 čestice. Cronbach alpha koeficijent dobiven u ovom istraživanju iznosi $\alpha=0,84$.

Interpersonalni Indeks Reaktivnosti (IRI)

Skala je konstruisana na način koji omogućava integraciju multidimensionalnosti empatije (kognitivna i afektivna komponenta) kroz četiri subskale (Fernandez, 2011), a one su: skala fantazije koja se odnosi na mogućnost identifikacije sa fiktivnim likovima, skala zauzimanja perspektiva koja uključuje sposobnost usvajanja perspektive drugih ljudi u svakodnevnom životu, skala empatičke zabrinutosti, odnosno tendencije doživljavanja suosjećanja i simpatije sa drugima, te skala osobnog stresa koja se odnosi na sklonost ka osjećaju nelagode zbog nevolja drugih ljudi. Svaka dimenzija se sastoji od sedam čestica, što ukupno znači 28 čestica. Konstruisana je kao skala Likertovog tipa koja se kreće od 0 (*ne opisuje me nikako*) do 4 (*opisuje me jako dobro*). Faktorska struktura IRI skale je potvrđena u brojnim studijama (uzorak muških i ženskih nutricionista, Spraggins, 1990; prema De Corte, 2007).

U ovom istraživanju se koristila revidirana verzija skale u kojoj su zadate čestice iz subskale zauzimanje perspektiva, budući da se odnosi na kognitivnu komponentu empatije, pri čemu je, kao takva, najbliža konstruktivne integrativne kompleksnosti (npr. "*Prilikom nesuglasica, nastojim sagledati svačije stanovište prije nego donesem vlastitu odluku*" i "*Ponekad pokušavam bolje razumjeti svoje prijatelje tako što zamišljam kako stvari izgledaju iz njihove perspektive*"). U ovom istraživanju Cronbach alpha koeficijent skale zauzimanja perspektiva iznosi $\alpha=0.75$.

Otpornost na stres (RISC)

Skala je kreirana kako bi se poboljšale postojeće mjere otpornosti na stres jer su se smatrale neadekvatnim budući da im manjka generalizabilnosti (Connor, 2003). Autori su bazirali sadržaj skale na prethodnim istraživanjima otpornosti na stres, najviše na rad Kobasa i Ruttera. Skala se sastoji od 25 čestica i Likertovog je tipa, gdje osobe procjenjuju u kojoj mjeri se one odnose na njih. Raspon odgovora se kreće od 0 (*uopšte se ne odnosi se na mene*) do 4 (*upotpunosti se odnosi na mene*), a veći skor indicira veću otpornost (npr. "*Sposoban sam da se prilagodim kada dođe do nekih promjena*").

Faktorskom analizom je izvučeno pet faktora koji tvore skalu, a to su: Osobna kompetentnost, visoki standardi i upornost; Vjervanje u instinke, tolerancija na negativni afektiviteti jačajući efekti stresa; Pozitivno prihvatanje promjene i sigurni interpersonalni odnosi; Kontrola; Duhovna prosvjećenost. U ovom istraživanju vrijednost Cronbach alpha koeficijenta je $\alpha=0.84$.

4 REZULTATI

U svrhu provjere hipoteza provedene su adekvatne statističke analize, a dobiveni podaci su obrađeni u SPSS programu, verzija 20.00. Najprije su izračunate deskriptivne vrijednosti svih varijabli korištenih u istraživanju, a zatim i koeficijenti korelacija koji se odnose na ispitivanje konstruktne, konvergentne, kriterijske i diskriminativne valjanost.

Kada je riječ o deskriptivnim podacima, u tablici 4.1 su prikazane aritmetičke sredine, standardne devijacije, te skjunis i kurtozis rezultata dobivenih primjenom baterije testova za mjerenje integrativne kompleksnosti i srodnih konstrukata.

Tablica 4.1 Deskriptivne statističke vrijednosti varijabli korištenih u istraživanju

Varijabla	M	SD	Skjunis	SD	Kurtozis	SD
1.IKungr*	1.40	0.64	1.83	0.22	3.74	0.43
2.IKvangr**	1.35	0.82	3.48	0.22	16.63	0.43
3. AMIC A	48.35	5.36	0.00	0.21	-0.46	0.43
4.AMIC B	47.23	5.27	-0.15	0.21	0.31	0.43
5.AMIC C	46.70	6.84	-0.72	0.23	1.09	0.46
6.RISC	73.16	10.29	-0.89	0.21	2.54	0.43
7.IRI	19.33	4.18	-0.43	0.21	-0.21	0.43
8.AOM	3.69	0.24	0.04	0.21	-0.00	0.43
9.DSAT	2.76	0.52	0.16	0.21	0.24	0.43
10. PNFS	3.87	0.91	-0.66	0.21	0.29	0.43

Napomena : *IKungr- opisi vlastite grupe; **IKvangr- opisi vanjske grupe;

Kao što se iz tablice 4.1 može vidjeti, simetričnost svih varijabli se kreće u granicama prihvatljivosti, sem podataka dobivenih primjerno tradicionalnog instrumenta za mjerenje integrativne kompleksnosti, uzimajući u obzir vrijednost kurtozisa (IKungr=3.74; IKvangr=16.63).

Nadalje, iz tablice 4.1 možemo uočiti da se prosječna razina integrativne kompleksnosti, izmjerena tradicionalnim instrumentom, nije značajno razlikovala ovisno o tome da li su ispitanici opisivali vlastitu ili vanjsku grupu, a vrijednost nije prelazila drugi stupanj (IKungr=1.40; IKvangr=1.35).

Kada je riječ o alternativnom pristupu, prosječna razina integrativne kompleksnosti izmjerena verzijom A je bila nešto veća u odnosu na prosjek u verzijama B i C (AMIC-A=48.35; AMIC-B=47.23; AMIC-C=46.70).

Kako bi se utvrdila konstruktna, konvergentna, kriterijska i diskriminativna valjanost alternativnog pristupa mjerenju integrativne kompleksnosti, računati su Personovi koeficijenti korelacije i to između: sve tri verzije alternativne mjere (AMIC-A, AMIC-B i AMIC-C) kao i njihove korelacije sa pripadajućim česticama namijenjenim mjerenju subjektivne zabrinutosti; između tradicionalne i alternativne mjere; te između tradicionalne mjere i svih verzija alternativne mjere s jedne strane i konceptualno bliskih konstrukata s druge strane (potreba za strukturom, otpornost na stres, desničarska autoritarnost, aktivno otvoreno mišljenje i empatija).

Najprije se računala povezanost između tri verzije alternativne mjere kako bi se ispitala konstruktna valjanost, odnosno opsegu u kojem se one odnose na isto područje mjerenja, s obzirom na različitost tema na kojima su utemeljene. Rezultati su prikazani u tablici 4.2.

Tablica 4.2 Pearsonovi koeficijenti korelacije između različitih formi AMICa

Varijable	AMIC-A	AMIC-B	AMIC-C
1.AMIC-A	1		
2.AMIC-B	.35**	1	
3.AMIC-C	.34**	.16	1

p<0.05*; p<0.01**

Kako se iz tablice 4.2 može vidjeti, korelacija između verzije A i verzije B je statistički značajna ($ABr=.35$; $p<.05$), kao i korelacija između verzije A i verzije C ($ACr=.34$; $p<.05$). Korelacija između verzija B i C nije dosegla statističku značajnost ($BCr=.16$; $p>.05$), iako je uočljiv pozitivan smijer odnosa među njima.

Naredni problem u istraživanja je bio ispitivanje konvergentne valjanosti, odnosno povezanosti tradicionalnog pristupa mjerenju integrativne kompleksnosti sa alternativnim. U tu svrhu su izračunate korelacije između ove dvije mjere, prikazane u tablici 4.3.

Tablica 4.3 Pearsonovi koeficijenti korelacije između tradicionalnog (TDP) i alternativnog (AMIC) načina mjerenja IKa

Varijable	AMIC-A	AMIC-B	AMIC-C
1.IKungr	.171	.022	.141
2.IKvangr	.047	-.108	-.034

$p<0.05^{**}$; $p<0.01^{**}$

Iz tablice 4.3 vidimo da korelacije nisu dosegle statističku značajnost, iako se trend povezanosti kretao u očekivanom smijeru. Naime, opisi unutrašnje grupe su pokazivali tendenciju pozitivne povezanosti sa sve tri verzije alternativne mjere (IKungr i AMIC-A= $.17$; $p>.05$; IKungr i AMIC B= $.02$; $p>.05$; IKungr i AMIC C= $.14$; $p>.05$), čime djelimično možemo potkrijepiti pretpostavku da članove vlastite grupe percipiramo nešto kompleksnijim u odnosu na pripadnike vanjske grupe.

Povezanost alternativne mjere i opisa vanjske grupe se donekle kretala u očekivanom smjeru, iako nije dosegla statističku značajnost (IKvangr i AMIC A= $.04$; $p>.05$; IKvangr i AMIC B= $-.10$; $p>.05$; IKvangr i AMIC C= $-.03$; $p>.05$). Naime, verzije B i C su negativno korelirale sa opisima vanjske grupe, što je u skladu sa pretpostavkom da pripadnike vanjske grupe vidimo kao homogenu skupinu.

U svrhu provjere kriterijske valjanosti, računate su korelacije svake od verzija alternativnog instrumenta sa pripadajućom česticom kojom se mjerila subjektivna zabrinutost ispitanika s obzirom na tematiku o kojoj je bila riječ. Rezultati korelacija su prikazani u tablici 4.4.

Tablica 4.3 Pearsonovi koeficijenti korelacija između procjene zabrinutosti i različitih verzija AMICa

Variable	Zabrinutost A	Zabrinutost B	Zabrinutost C
1.AMIC A	.14	.24**	.01
2.AMIC B	.14	.09	.05
3.AMIC C	.14	.21*	.52**

p<0,05** ; p<0,01**

Kao što se vidi u tablici 4.4, korelacije između rezultata dobivenih u verziji A i intenziteta s kojim su ispitanici tu temu smatrali zabrinjavajućom nije statistički značajna (AMIC-A i AMIC-A_P=.14; p>.05), kao ni korelacija između verzije B i procjene zabrinutosti (AMIC-B i AMIC-B_P=.09; p>.05). Međutim, korelacija između odgovora ispitanika u verziji C i njihovog subjektivnog doživljaja zabrinutosti je dosegla statističku značajnost (AMIC-C i AMIC-C_P=.52; p<.05), na osnovu čega možemo pretpostaviti da su ispitanici u većoj mjeri doživljavali subjektivnu zabrinutost s obzirom na kolektivnu krivnju povodom ratnih dešavanja u odnosu na odlazak mladih iz BiH i problema korupcije u državnom sistemu.

Naredni korak u ovom istraživanju je bio ispitivanje diskriminativne valjanosti, odnosno stepena povezanosti tradicionalne i alternativne mjere sa mjerama sličnih konstrukata (*potreba za strukturom, desničarska autoritarnost, aktivno otvoreno mišljenje, empatija i otpornost prema stresu*).

U tablici 4.5 možemo vidjeti da korelacije između tradicionalne mjere i mjera srodnih konstrukata nisu bile statistički značajne, iako su se neke kretale u očekivanom smjeru.

Na primjer, obrazac negativne povezanosti između opisa vlastite grupe i desničarske autoritarnosti je anticipiran prije provođenja istraživanja s obzirom na teorijsku podlogu i rezultate prethodnih studija koje su se bavile ovom i sličnim tematikama, iako ona nije dosegla statističku značajnost ($r = -.13$; $p > .05$).

Tablica 4.5 Pearsonovi koeficijenti korelacija između tradicionalne i alternativne mjere i mjera sličnih konstrukata

Varijable	IKungr*	IKvangr**	AMIC-A	AMIC-B	AMIC-C
1.RISC	-.10	-.05	.13	.08	.02
2.IRI	.13	.02	.08	-.09	.01
3.AOM	.06	-.09	.22*	.20*	.03
4.DSAT	-.13	.01	-.11	-.01	.03
5.PFNS	.09	-.01	-.02	-.01	.04

Napomena: *IKungr-opisi vlastite grupe; **IKvangr- opisi vanjske grupe
 $p < 0.05$ * ; $p < 0.01$ **

Nadalje, iz tablice 4.5 vidimo korelacije AMIC-A, B i C verzija sa mjerama konstrukata koji su konceptualno slični, gdje možemo opaziti da su rezultati dobiveni u verzijama A i B statistički značajno pozitivno povezani sa mjerom aktivnog otvorenog mišljenja (A i AOMTS=.22; $p < .05$; B i AOMTS=.20; $p < .05$), dok verzija C nije statistički značajno korelirala ni sa jednom od mjera drugih konstrukata. Tačnije promjena rezultata u bilo kojoj od zadatih mjera nije bila praćena promjenom u rezultatima izmjerenim AMIC-C verzijom.

5 DISKUSIJA

Ispitivanje određenih metrijskih karakteristika novokonstruisane alternativne skale za mjerenje integrativne kompleksnosti je bio glavni cilj provedenog istraživanja, budući da tradicionalne pristupe u mjerenju odlikuje niz metodoloških i tehničkih nedostataka koji se kreću od neadekvatnog razumijevanja instrukcije do toga da ispitanici pisanje eseja ili odgovaranje na početne fraze često smatraju zahtjevnim zadatkom koji traje previše dugo, što dovodi do generalno niske responzivnosti i opskurnosti odgovora. Nadalje, u većini slučajeva rezultati nisu generabilni jer su područja i teme ispitivanja različite. S obzirom na sve navedeno, javila se potreba za konstrukcijom alternativne mjere integrativne kompleksnosti koja bi na ekonomičan način ispitivala stepen diferencijacije i integracije u strukturi nečijeg promišljanja. Osnovne premise kojima su se autori vodili, kako bi prilikom konstruisanja alternativnog pristupa izbjegli nedostatke kojima su okarakterizirane prethodne mjere, su se odnosile na umanjivanje vremenskih i materijalnih troškova uz istovremeno unapređenje ključnih metrijskih karakteristika instrumenta, kao što su pouzdanost i valjanost. Jedan od načina na koji se nastojao postići taj efekat jeste izmjena kvalitativnih karakteristika instrumenta, kvantitativnim.

Instrument AMIC je posebno konstruisan u svrhu ispitivanja integrativne kompleksnosti i ima karakteristike skale za mjerenje stavova. Koncipiran je tako da se od ispitanika traži da izraze stepen slaganja sa tvrdnjama koje se odnose na tri kontraverzne i svakodnevno prisutne teme, raspoređene u tri različite verzije mjere. Svaka forma sadrži opis nekog društvenog problema (odlazak mladih iz države u verziji A; problem korupcije u verziji B; kolektivna krivnja zbog ratnih dešavanja u verziji C), sa šest ponuđenih alternativa koje variraju u stepenu integrativne kompleksnosti, a pretpostavka je da će se ispitanik u najvećoj mjeri slagati sa onom alternativom koja najviše korespondira njegovu nivou diferenciranosti i integrisanosti. Skala je unipolarna, gdje veći rezultat predstavlja veće slaganje sa navedenom tvrdnjom, a ne osobno mišljenje ispitanika, budući da su tvrdnje konstruisane prije samog početka istraživanja. S obzirom da nemaju neutralnu već usmjeravajuću konotaciju, što je bilo nemoguće izbjeći jer su morale ogledati različite nivoe integrativne kompleksnosti, smijer (valencija) tvrdnje je mogao navesti ispitanike na davanje određenih odgovora,

jer je bilo lakše složiti se (ili ne) sa već napisanim materijalom, te se time pozicionirati na jedan ili drugi kraj skale, nego promišljati o, i producirati vlastite argumente koji bi bili *za* ili *protiv* određenog problema, a koji bi vjerovatno rezultirali umjerenijim stavom, odnosno mišljenjem koje je bliže centru kontinuma, pa samim tim i većom integrativnom kompleksnošću.

U terminima teorija koje se bave načinom rješavanja problema s kojima se ljudi svakodnevno susreću, tematika alternativne mjere koja je uzeta kao katalizator integrativne kompleksnosti se definiše kao loše strukturirani problem, odnosno onaj koji nema jedno tačno rješenje do kojeg je moguće doći korištenjem namjenjenog mu algoritma. Loše strukturirani problemi, u poređenju sa dobro strukturiranim, nemaju jedan objektivni, konkretan i tačan odgovor (Nair i Ramnarayan, 2000). Ogladaju probleme u stvarnom svijetu, pa su informacije i podaci često opozitni i isključivi, vrijednosti konfliktne, a ljudi koji promišljaju o njima su u međusobnom neslaganju. Prilikom obrade informacija koje se tiču takvih problema, istrošenost kognitivnih resursa se javlja znatno brže, a dolazak do konačne odluke znatno sporije, pa je ustrajno traženje smisla i razvijanje multiperspektivnosti ključno za njihovo rješenje. Međutim, ograničenje vremena i drugih resursa navodi na odluku da je, jednom kada dođe do istrošenosti, napredak koji je ostvaren u međuvremenu "dovoljno dobar" i da se treba stati (Rittel, 1971; prema Nair i Ramnarayan, 2000).

Brojna istraživanja su pokazala da su loše strukturirani problemi dobri katalizatori za ispitivanje složenosti kognitivnih procesa, jer zahtjevaju znatno više truda i resursa kako bi se proces promišljanja o njima priveo kraju (Caroll i Bright, 2009 i 2010). Međutim, neovisno o logičkoj utemeljenosti i opravdanosti njihovog korištenja kao validnog podražaja, problem koji se javlja sa konstrukcijom skale na ovakav način jeste nedostatak produkcije sadržaja, što ujedno može biti jedan od razloga zbog kojeg se nisu javile očekivane visoke i pozitivne korelacije između tri verzije mjere, kao ni sa tradicionalnim načinom mjerenja integrativne kompleksnosti. Naime, s obzirom da su sve tri forme alternativne mjere konstruirane kao paralelne verzije s ciljem mjerenja istog konstrukta, jedina razlika među njima koja bi bila opravdana, jeste opseg u kojem su korištene teme izazivale subjektivnu zabrinutost kod ispitanika. Ipak, budući da se radilo o društvenim problemima koji su često međusobno isprepleteni, pretpostavka je

bila da će u istoj mjeri poticati zabrinutost, na osnovu čega bi se posredno zaključivalo o razini integrativne kompleksnosti.

Da bi se ispitaio stepen sličnosti različitih formi alternativne mjere, izračunate su njihove međusobne korelacije. Verzija A je bila značajno povezana sa verzijama B i C, dok one međusobno nisu korelirale, čime je djelimično potvrđena prva hipoteza prema kojoj su se očekivale visoke i pozitivne korelacije između tri verzije mjere. Kada se veza među njima pomjeri iz statističkog na konceptualni nivo interpretiranja, može se pretpostaviti da je tema korištena kao podražaj u verziji A generalnija i nadređenija u odnosu na tematiku u verzijama B i C. Tačnije, stavovi i mišljenja povodom korupcije i kolektivne krivnje zbog ratnih dešavanja, preoblikovani u tvrdnje različitih stupnjeva integrativne kompleksnosti u formama B i C se potencijalno mogu obuhvatiti onima koje su prezentovani u verziji A (odlazak mladih iz BiH), čime se može objasniti povezanost sa verzijom A, uz istovremeni izostanak njihove međusobne korelacije.

Kada je u pitanju povezanost tradicionalne i alternativne mjere, rezultati istraživanja ukazuju na statistički neznačajne korelacije, čime nije potvrđena druga hipoteza. Izostanak povezanosti ove dvije mjere se mogao javiti zbog djelovanja nekoliko različitih faktora koji se protežu od neuporedivosti nivoa mjerenja do same konstrukcije i sadržaja mjera, ali svi oni govore o tome koliko je integrativna kompleksnost zapravo složen konstrukt. Jedno od mogućih objašnjenja koje treba uzeti u obzir prilikom interpretacije dobivenih rezultata jeste mogućnost da dvije mjere integrativne kompleksnosti, alternativna i tradicionalna, nisu mjerile konstrukt na istim nivoima, zbog čega se nije pojavila statistički značajna korelacija. Tačnije, svoje odgovore u testu dopunjavanja paragrafa (TDP) ispitanici su producirali iz pozicije člana neke konkretne grupe, gdje je u fokusu bio njihov grupni identitet, dok su odgovore na svim ostalim mjerama, uključujući i AMICE, producirali kao pojedinačni i neovisni članovi društva. U prvom slučaju, grupna deindividuacija je posredovala između karakterističnog nivoa integrativne kompleksnosti pojedinca i nivoa integrativne kompleksnosti odgovora koji je produciran u revidiranoj tradicionalnoj mjeri, dok je u drugom slučaju, bez salijetnosti grupne identifikacije, individuacija bila katalizirana. Tu naziremo mogući problem u poređenju dvije mjere, budući da se pojedinac i grupa ne mogu izjednačiti u svim fazama procesa obrade informacija. Integrativna kompleksnost

je konstrukt čija razina ovisi o brojnim vanjskim faktorima, pa stoga često pokazuje fluktaciju i mijenjanje, te bi bilo pogrešno pretpostaviti da kontekst u kojem grupa "ima glavnu riječ", a pojedinac je samo jedan od mnogih, neće dovesti do drugačijih obrazaca procesiranja informacija iz vanjskog svijeta. Kada se u obzir uzmu uloge koje utječu na perspektive iz kojih su ispitanici kretali prilikom generiranja svojih odgovora, možemo zaključiti da je grupno članstvo u prvom slučaju bilo dostupnije i salijetnije, dok je individuacija stavljena po strani, što se može nazrijeti u sadržaju opisa koje su producirali. Naime, snažna identifikacija je bila prisutna dok su pisali o vlastitom grupi, uz istovremeno socijalno distanciranje od vanjske grupe koja je najrazličitija od njihove vlastite.

U skladu sa teorijama socijalnog identiteta i socijalne kategorizacije (Tajfel i Turner, 1979), očekivalo se da će se u opisima grupe s kojom se identificiraju pojaviti veća diferencijacija, potencijalno i integracija jer se češće i jasnije percipiraju razlike među njenim članovima (heterogena homogenost), s naznakom naglašavanja pozitivnijih opisa i osobina, dok bi obrnut obrazac vrijedio za opise vanjske grupe, odnosno, svi koji nisu "mi" su drugačiji na isti način (homogena heterogenost). Ključna karakteristika vanjske grupe koja je bila razlog zbog kojeg sebe nikada ne bi mogli vidjeti kao njenog člana se je, prema njihovom mišljenju, trebala javiti kod svakog pojedinca koji je pripadnik te grupe, a ono što je ključno jeste da, pored toga što bi svi imali iste osobine, one bi bile jednake i u intenzitetu (Dijksterhuis i Kruglanski, 1995). Međutim, budući da je prosječna vrijednost integrativne kompleksnosti i za opise vanjske i za opise unutrašnje grupe bila skoro pa ista ($M=1.40$ i $M=1.35$), može se zaključiti da su se razlike pojavile samo u sadržaju, ali ne i u strukturi. Jedan od potencijalnih razloga zbog kojeg se nisu pojavile razlike u integrativnoj kompleksnosti ispitanika ovisno o tome da li su pisali o vlastitoj ili vanjskog grupi, jeste mogućnost postojanja individualnih razlika u intenzitetu potrebe za socijalnom kategorizacijom, a koje se javljaju zbog varijabilnosti u maksimalnoj razini kompleksnosti inputa kojeg mogu percipirati i procesirati kao sistemi obrade informacija. S obzirom da je prosječni izmjereni nivo integrativne kompleksnosti kod ispitanika bio poprilično nizak, pripadnost ili otpornost ka grupi u ovom kontekstu nije bila od ključnog značaja, jer se na tom stupnju IK javlja samo naznaka diferencijacije o kojoj se zaključuje posredno i implicitno.

Nadalje, ključna pretpostavka koja stoji u pozadini odabira tema koje su korištene za konstrukciju različitih verzija alternativne mjere jeste utjecaj subjektivne involviranosti na način procjenjivanja, a zatim i procesiranja prezentovanih informacija, a direktno se odnosi na ispitivanje kriterijske valjanosti mjere.

U skladu sa biopsihosocijalnim modelom koji predstavlja nadograđenu verziju modela kognitivnog upravljanja, ukoliko podražaj koji dolazi iz vanjskog okruženja nema onaj nivo subjektivne važnosti koji bi bio dovoljan da se ispuni kriterij neophodan za investiranje kognitivnih resursa u kompleksno procesiranje, on će vjerovatno biti procesiran putem automatskog pilota bez pretjerane refleksije i kritičkog razmišljanja. Međutim, jednom kada percipirana informacija poprimi oblik podražaja čiji bi utjecaj mogao imati važne posljedice na sistem procesiranja informacija, uključenost pojedinca u vidu svjesnog obraćanja pažnje na sve njene dijelove kao i motiviranost za ulaganjem veće količine kognitivnih resursa što je moguće duže, postaje intenzivnija, pri čemu raste i kompleksnost (Driver, 1969).

U našem istraživanju su korištena samoizvješća ispitanika o potencijalnoj zabrinutosti koju je izazivala svaka od alternativnih tema. Njihov zadatak se sastojao u tome da, po završetku popunjavanja svake od verzija, na skali od 1 do 9 procjene intenzitet s kojim oni konkretnu temu doživljavaju kao prijeteću. Pretpostavka koja stoji u pozadini jeste da će subjektivna uključenost biti veća s porastom intenziteta zabrinutosti o kojoj izvještavaju. Rezultati istraživanja su otkrili statistički neznačajne korelacije između razine integrativne kompleksnosti i subjektivne procjene zabrinutosti u verzijama A i B. S druge strane, utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost između rezultata koje su ostvarili u verziji C i njihove lične zabrinutosti povodom kolektivne krivnje zbog ratnih dešavanja. Naime, veća razina diferenciranosti i integrisanosti u strukturi promišljanja na ovu temu je bila povezana sa povećanom zabrinutošću kod ispitanika. Tendencija povećanja složenosti procesiranja informacija, indirektno mjerena kroz intenzitet slaganja sa tvrdanjama koje su odražavale veće stepene integrativne kompleksnosti, se pojavila kod onih ispitanika koji su izvještavali o većoj zabrinutosti povodom kolektivne krivnje. Kada je riječ o odnosu između načina na koji osoba procjenjuje situaciju u kojoj se nađe i nivoa kompleksnosti s kojim joj pristupa, pozitivna veza se javlja ukoliko osoba percipira visokostresnu situaciju kao izazov sa

kojim se treba suočiti i koji treba prevazići, dok se negativna veza između kompleksnosti i procjene javlja ukoliko situaciju doživljava kao prijeteću (Andrews, 2016). Ovisno o tipu procjene, medijator između subjektivnog doživljaja i vrste odgovora koji sistem pruža su ili samo negativne, ili i pozitivne i negativne emocije, odnosno njihov združeni efekat. Uzevši u obzir rezultate prethodnih istraživanja (Andrews, 20016) u kojima je pokazano da združeni efekat pozitivnih i negativnih emocija prilikom procesiranja informacija vodi ka smanjenju selektivnosti i pristrasnosti, razumno je pretpostaviti da će se pojaviti i povećana otvorenost ka priznavanju istovremenog postojanja više od jedne validne perspektive koja služi kao okvir za objašnjavanje i zaključivanje. Na osnovu toga se može hipotezirati da je veći intenzitet zabrinutosti ujedno značio i procjenjivanje situacije kao izazovne, budući da je postojala pozitivna povezanost između stepena zabrinutosti i razine integrativne kompleksnosti mjerene verzijom C.

S ciljem ispitivanja diskriminativne valjanosti, utvrđene su korelacije između tradicionalne i alternativne mjere integrativne kompleksnosti s jedne strane i konceptualno sličnih konstrukata s druge strane, sa kojima bi teorijski ove dvije mjere trebale korelirati. Kada je riječ o korelacijama tradicionalnog pristupa mjerenju i rezultata na svim ostalim mjerama, nisu se pojavile statistički značajne povezanosti. Potencijalni razlog tome može biti, već prethodno navedena razlika u nivoima mjerenja, gdje je u slučaju tradicionalnog pristupa grupna identifikacija bila u prvom planu dok je u slučaju svih ostalih mjera salijetnija bila individuacija. Također je važno naglastiti da je raspon u kojem su se kretali rezultati bio ograničen na niže stupnjeve integrativne kompleksnosti. Ta restrikcija u stupnju diferenciranosti i integrisanosti strukture promišljanja ispitanika je mogla dovesti do nedostatne povezanosti između rezultata na svim mjerama. Niske korelacije koje nisu dosegle statističku značajnost bi u tom slučaju bile produkt nedovoljne kompleksnosti ispitanika kao sistema procesiranja informacija, a ne nevaljanosti mjera korištenih u istraživanju.

S druge strane, sve tri verzije alternativne mjere su na donekle drugačiji način bile povezane sa određenim konceptualno sličnim konstruktima, čime je donekle potvrđena četvrta hipoteza. Verzija A i verzija B su statistički značajno pozitivno korelirale sa aktivnim otvorenim promišljanjem, dok verzija C nije statistički značajno korelirala ni

sa jednim konstruktom. Moguće je pretpostaviti da su različitosti u sadržaju problema na kojem počivaju mjere dovele do povezanosti, odnosno njenog izostanka sa upravo ovim konstruktima. Naime, verzije A i B se generalno više odnose na trenutne probleme sa kojima se ispitanici, s obzirom na raspon godina, jako često susreću. Donošenje prosudbe o ispravnosti odlaska, odnosno ostanka u državi ovisi o brojnim faktorima ukorijenjenim u iskustvo osobe koja razmatra opcije, a jedan od njih može biti i način na koji evaluira dalekosežnost efekata korumpiranog sistema. Aktivno otvoreno promišljanje podrazumijeva skoro pa neutralno razmatranje dobitaka i gubitaka koje sa sobom nosi prihvatanje ili odbacivanje određene perspektive, mišljenja ili odluke, iako na kognitivnom i afektivnom nivou postoji ishod koji se favorizira i prema kojem postoji sklonost. Osvještavanje takve sklonosti, koje je praćeno aktivnim traganjem za informacijama koje će pružiti realan prikaz validnosti stava ili mišljenja, a ne samo selektivno potvrđivanje, je u ovom kontekstu bilo povezano sa promišljanjem na teme korumpiranosti i odlaska mladih iz BiH. Biti otvoren prema mijenjanju smijera svojih preferencija podrazumijeva procesiranje informacija koje uključuju argumente *za* i *protiv*, a konačna odluka se donosi na osnovnu onih argumenata koji prevagnu, i kvalitativno i kvantitativno. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da je integrativna kompleksnost ispitanika bila veća kada su se upuštali u aktivno otvoreno razmišljanje na teme iz verzija A i B.

Tema koja je obrađena u verziji C je konceptualno drugačija od prve dvije, jer se one odnose na anticipiranje i predviđanje budućeg ponašanja, dok se posljednja verzija zasniva na tematici koja vuče korijene iz prošlosti sa utjecajem na sadašnje ponašanje, najčešće praćena prebacivanjem odgovornosti i pružanjem otpora ka inkonzistentnim informacijama, što bi ujedno bilo i potencijalno objašnjenje za izostanak povezanosti sa drugim sličnim konstruktima. Još jedan faktor koji bi mogao biti uzrok izostanka korelacije sa svim mjerama jeste činjenica da je verzija C zadata u posttestu, odnosno vremenskoj tački koja je udaljena od inicijalnog mjerenja, gdje je već došlo do osipanja ispitanika.

S obzirom da se integrativna kompleksnost razlaže na dvije komponente od kojih je sačinjena, diferenciranost i integriranost, moguće je pretpostaviti da ih različite verzije alternativnog instrumenta nisu izmjerile na isti način. Naime, neki društveni problemi u

većoj mjeri zahtjevaju sposobnost pravljenja distinkcije između različitih dijelova informacije, dok integracija izdvojenih elemenata nije neophodna za njihovo uspješno rješenje. S druge strane, postoje društveni problemi gdje je i diferenciranost i integrisanost izdvojenih dijelova neophodna da bi se proces prikupljanja informacija i donošenja konačne odluke uspješno priveo kraju. S obzirom da su verzije A i B bile povezane sa aktivnim otvorenim mišljenjem, dok verzija C nije bila povezana ni sa jednim konstruktom, moguće je pretpostaviti da su tvrdnje sadržane u njima implicitno zahtjevale da se, uz diferenciranje različitih alternativa, pronađe način njihove međusobne inkorporacije u kognitivno nadređeniju strukturu, budući da su prosječne vrijednosti integrativne kompleksnosti u verzijama A i B bile nešto veće od onih u verziji C (A=48.35; B=47.23; C=46.70). Kao što je već pomenuto, aktivno otvoreno mišljenje podrazumijeva prevazilaženje pristrasnosti u promišljanju, a da bi se to postiglo, potrebno je pronaći kompromis između stajališta od kojeg osoba kreće i smatra ga legitimnim i onoga što ga zauzima neka druga osoba, kroz proces identifikacije njihovih zajedničkih komponenti, odnosno nadređene kategorije u koju obje perspektive mogu biti ugrađene. S druge strane, spoznaja o i prihvatanje istovremenog postojanja različitih perspektiva vezanih za kolektivnu krivnju povodom ratnih dešavanja je esencijalni element kompleksnijeg promišljanja o toj tematici, a najčešće je i sasvim dovoljan. Naime, nužnost pronalaska sistema u koji se različita stajališta ili perspektive mogu konceptualno uvezati i asimilirati nije bio od primarnog značaja da bi se promišljanje okarakterisalo kao kompleksnije, sve dok je bilo prisutno priznavanje validnosti i opravdanosti postojanja nekoliko različitih tački gledišta iz kojih su nastajale različite interpretacije istog objektivnog događaja.

Implikacije

Uzevši u obzir da su skoro sve uobičajene mjere integrativne kompleksnosti poluprojektivne tehnike koje su podložne interpretacijama, zbog čega su često protkane subjektivnim mišljenjima procjenjivača, konstrukcija novog instrumenta koji bi na precizniji način mjerio stupanj diferencijacije i integracije je bila neophodna. S obzirom da se očekivani obrasci korelacija koji bi išli u prilog valjanosti alternativne mjere nisu pojavili, jedna od implikacija za buduća istraživanja jeste nadogradnja AMICa česticama koje će od ispitanika zahtijevati produkciju sadržaja koji će se odnositi na

obrazloženje stepena slaganja, odnosno neslaganja sa tvrdnjama. U prethodnim istraživanjima je pokazano da je konstrukt integrativne kompleksnosti povezan sa verbalnom inteligencijom (Suedfeld, 2011), pa je razumno pretpostaviti da je ocjenjivanje sadržaja kojeg su ispitanici samostalno producirali neizostavan aspekt ocjenjivanja karakterističnog nivoa diferencijacije i integracije u strukturi promišljanja. Podloga iza ovakvog teoretiziranja jeste mogućnost javljanja veće razine složenosti kada ljudi moraju uložiti napor kako bi sami došli do konačnog zaključka koji moraju izložiti pismeno ili verbalno, u odnosu na zadatke u kojima se od njih traži da iskažu svoje mišljenje o već napisanim stavkama, materijalima i paragrafima, kroz valenciju i intenzitet stava prikazanog na stupnjevitom skali. Na ovaj način će se moći provjeriti da li postoji diskrepanca između integrativne kompleksnosti mjerene prethodno opisanim instrumentom, korištenim u ovom istraživanju, te integrativne kompleksnosti izmjerene putem ocjenjivanja stepena diferencijacije i integracije prikazanog u materijalu kojeg su producirali.

U novije vrijeme, bavljenje konstruktom integrativne kompleksnosti za cilj ima proširiti tačku gledišta od koje neko kreće kako bi se povećala vjerovatnoća identifikacije legitimnosti mnoštva različitih perspektiva, kao i njihovih dodirnih tačaka koje ukazuju na nove mogućnosti razrješenja trenutne situacije, bez nužnog napuštanja onoga u šta se vjeruje. S obzirom da se najčešće govori o varijabilnosti nivoa kompleksnosti na kojem osoba operira, brojni istraživači su nastojali osvijestiti nedostatke nečijeg načina pristupanja problemu, s ciljem njihovog unapređenja kroz razne treninge i edukacije integrativne kompleksnosti, kao i simulacije situacija u kojima je nivo na kojem osoba funkcioniše od velikog značaja. Jedna od narednih implikacija bi bila i edukacija u sklopu treninga čiji je osnovni cilj osvještavanje i uvježbavanje razine integrativne kompleksnosti s kojom pojedinac operira, kako bi ona odgovarala kompleksnosti situacije u kojoj se nalazi. Moguće je da i životno iskustvo, kao što je kroskulturalno izlaganje (Tadmor i Tetlock, 2006) može omogućiti osobi da dosegne više nivoa kompleksnosti ili da razvije bolje razumijevanje odgovarajućeg i potrebnog nivoa diferencijacije i integracije za rješavanje problema pred kojim se nalazi. Izlaganje drugoj kulturi može stimulirati integrativno kompleksnije kognicije koje omogućavaju fleksibilnu razmjenu između različitih sistema vrijednosti. Streufert i Streufert (1978) govore o tome da eksplicitno poticanje osobe za zauzimanje druge perspektive i

suočavanje sa inkongruentnim informacijama može biti dovoljno za povećanje integrativne kompleksnosti, međutim dugoročnost tog rasta je upitna. Kako bi efekti bili vremenski konzistentniji u obzir treba uzeti i domenu unutar koje se nastoji potaći rast kompleksnosti određene osobe. Ljudi često pokazuju veće nivoe diferencijacije i integracije kada se bave tematikom za koju imaju određeni interes i preferencije, pa je moguće zaključiti da će se pojaviti veća kompleksnost što je bolje poznavanje područja unutar kojeg se rješava problem.

Jedna od posljedica spoznaje stupnja kompleksnosti obrade informacija neke konkretne osobe jeste i nastojanje da se ona uskladi sa poslom koji se obavlja (Streufert i Swezey, 1986; prema Suedfeld, 1992). Naime, određeni zadaci su takve prirode da je za njihovo rješavanje nužno brzo donošenje odluke, bez prevelikog ulaganja napora u pretragu dodatnih informacija, pored onih koje su već prezentovane. Nekad su one sasvim dovoljne, te dovode do uspješnog ishoda, a preveliko udaljavanje od njih u cilju traženja dodatnih objašnjenja može biti kontraproduktivno, jer odgađa završetak procesiranja informacija i produžava vrijeme unutar kojeg se odluka donosi. S druge strane, postoje zadaci za čije je uspješno rješavanje neophodno korištenje kompleksnijih strategija pretrage informacija, kako bi se u obzir uzeli svi aspekti problema s kojim se osoba suočava. Poznavanje karakterističnog nivoa integrativne kompleksnosti sistema procesiranja informacija omogućava stvaranje bolje veze između njega i okoline u kojoj obitava.

Metodološka ograničenja

Jedno od metodoloških ograničenja na koje treba usmjeriti pozornost jeste uzorak na kojem je istraživanje provedeno. Naime, korišteni uzorak je prema svojim obilježjima prigodan, s obzirom da je bio sačinjen od studenta psihologije koji su dobrovoljno pristali na učešće u istraživanju za koje su zauzvrat dobivali bodove iz unaprijed dogovorenog kolegija. Takav uzorak se prema mnogim ključnim faktorima može razlikovati od populacije o kojoj se nastojalo zaključivati na osnovu rezultata dobivenih u istraživanju. Naime, s obzirom da se radilo o studentima, stepen obrazovanja sudionika je jedan od faktora koji može činiti razliku između uzorka i populacije, kao i sama priroda područja koje proučavaju, a na osnovu kojeg se potencijalno razlikuju od studenata sa drugih fakulteta. U brojnim istraživanjima je pokazano da studenti iz

humanističkih oblasti pokazuju veće razumijevanje interpersonalnog odnosa među ljudima, kao i veći stepen introspekcije, u odnosu na studente prirodnih znanosti (Dambrun, 2009). Kada se u obzir uzmu elementi od kojih je sačinjen konstrukt integrativne kompleksnosti, razumno je pretpostaviti da je bolje razumijevanje međuljudskih odnosa povezano sa komponentom diferencijacije koja podrazumijeva razmišljanje o i prihvatanje alternativnih tački gledišta koje se razlikuju od vlastite. Također je važno napomenuti da je uzorak većinskim dijelom bio sačinjen od žena (88.8%), pri čemu nije bilo moguće ispitati potencijalne spolne razlike koje su mogle utjecati na rezultate.

S druge strane, u obzir treba uzeti i to da su ispitanici možda davali socijalno poželjne odgovore, budući da u BiH preovladava popularizacija određenog seta stavova spram navedenih tema, kao što su "da je pametnije otići iz BiH", "da su se posljedice rata još uvijek zadržale na ovim prostorima", te da je "korupcija u sistemu uobičajena stavka povodom koje se malo šta može uraditi". Politička situacija u državi potkrepljuje naučenu bespomoćnost i takva ustaljena vjerovanja čineći ih dostupnim u svim segmentima svakodnevnog života, što je moglo dovesti do toga da ljudi prihvataju ustaljeno mišljenje ne analizirajući ga kritički, kako bi ga eventualno odbacili ili zadržali, ali korištenjem složenijeg, centralnog puta obrade informacija, što je vidljivo u sadržaju eseja kao i u prosječnom stupnju integrativne kompleksnosti koju su pokazivali.

Još jedan bitan faktor koji se treba uzeti u obzir prilikom razmatranja rezultata koji su dobiveni u istraživanju jeste činjenica da se prikupljanje podataka provodilo u tri različite vremenske tačke, od kojih su dvije predstavljale predtest, a jedna posttest, zbog čega je došlo do osipanja ispitanika. U posljednoj tački mjerenja u kojoj je ujedno zadata i verzija AMIC-C, u istraživanju je učestvovao manji broj sudionika (N=104) u odnosu na predtest u kojem su zadate verzije A i B (N=122).

6 ZAKLJUČAK

U ovom magistarskom radu su ispitane metrijske karakteristike novokonstruisane skale za mjerenje integrativne kompleksnosti, te je cilj istraživanja ostvaren. Na početku rada su, u skladu sa dostupnim istraživanjima i teorijom na tu temu, postavljene četiri hipoteze koje predviđaju smjer i jačinu veze među postavljenim konstruktima. Dobiveni rezultati ukazuju na to da većina naših očekivanja nije potvrđena:

1. Povezanost između tri forme alternativne mjere se donekle kretala u očekivanom smjeru s obzirom da se statistički značajna korelacija javila između verzija B i C s jedne strane, te verzije A s druge strane, uz izostanak njihove međusobne korelacije, čime je djelimično potvrđena prva hipoteza;
2. Povezanost tradicionalnog i alternativnog pristupa mjerenju integrative kompleksnosti nije dosegla statističku značajnost, čime nije potvrđena druga hipoteza;
3. Povezanost tri forme alternativne mjere i pripadajućih čestica za mjerenje zabrinutosti se donekle kretala u očekivanom smjeru, budući da se javila statistički značajna korelacija između verzije C i procjene zabrinutosti, dok korelacije između verzija A i B i procjene zabrinutosti nisu dosegle statističku značajnost, čime je djelimično potvrđena treća hipoteza;
4. Povezanost između mjera integrativne kompleksnosti i mjera srodnih konstrukata se donekle kretala u očekivanom smjeru, s obzirom da su alternativne forme A i B bile statistički značajno povezane sa mjerom aktivnog otvorenog mišljenja, dok verzija C, kao ni tradicionalna mjera nisu statistički značajno korelirale ni sa jednom drugom mjerom, čime je djelimično potvrđena četvrta hipoteza;

Sažeto, integrativna kompleksnost je konstrukt koji postoji izvan granica psihološkog teoretiziranja i rezultata empirijskih istraživanja kojima se nastoji objasniti način na koji osoba postaje visoko ili nisko integrativno kompleksna, kao i opseg u kojem ona fluktuiraju, ovisno o kontekstu. Svaka situacija u kojoj se nađemo ima barem dvije opcije, odnosno dvije različite perspektive iz kojih je moguće generirati mišljenje i stav, iako ne moraju biti jednake u valenciji emocija koje sa sobom nose, kao ni u korisnosti

ishoda do kojih dovode. One su kao lice i naličje novčića, gdje se, dok je on u zraku, uvijek nadamo jednoj strani, a način na koji pristupamo ukoliko se desi da on padne na suprotnu, govori o kompleksnosti s kojom operiramo prilikom procesiranja, diferenciranja i integriranja objektivnih informacija u subjektivu prosudbu, stav, mišljenje i ponašanje.

7 LITERATURA

Andrews, F., P., Eolene, M.(2016). Complexity Under Stress: Integrative Approaches to Overdetermined Vulnerabilities.*Journal of Strategic Security* 9, no. 4 : 11-31.

Baker-Brown, G., Ballard, E. J., Bluck, S., De Vries, B., Suedfeld, P., & Tetlock, P. E. (1990). *Coding manual for conceptual/integrative complexity*. Berkeley, CA: University of British Columbia and University of California.

Carney, D. R., Jost, J. T., Gosling, S. D., & Potter, J. (2008). The secret lives of liberals and conservatives: Personality profiles, interaction styles, and the things they leave behind. *Political Psychology*, 29(6), 807-840.

Carroll, J., & Bright, A. (2010). Integrative complexity of public beliefs toward wildfire management: development of a scale. *Journal of Applied Social Psychology*, 40(2), 344-359.

Carroll, J., & Bright, A. D. (2009). The Integrative Complexity of Wildfire Management Scale: Are We There Yet?. *Human Ecology Review*, 211-221.

Choi, J. A., Koo, M., Choi, I., & Auh, S. (2008). Need for cognitive closure and information search strategy. *Psychology & Marketing*, 25(11), 1027-1042.

Connor, K. M., & Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18,76–82.

Corey Butler, J. (2000). *Personality and Emotional Correlates of Right-Wing Authoritarianism*. *Social Behavior and Personality: an international journal*. 28. 1-14.

Dambrun, M., Kamiejski, R., Haddadi, N., & Duarte, S. (2009). Why does social dominance orientation decrease with university exposure to the social sciences? The impact of institutional socialization and the mediating role of “geneticism”. *European Journal of Social Psychology*, 39(1), 88-100.

Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113-126.

De Corte, K., Buysse, A., Verhofstadt, L. L., Roeyers, H., Ponnet, K., & Davis, M. H. (2007). Measuring empathic tendencies: Reliability and validity of the Dutch version of the Interpersonal Reactivity Index. *Psychologica Belgica*, 47(4), 235-260.

Dijksterhuis, A. P., Van Knippenberg, A. D., Kruglanski, A. W., & Schaper, C. (1996). Motivated social cognition: Need for closure effects on memory and judgment. *Journal of Experimental Social Psychology*, 32(3), 254-270.

- Driver, M., & Streufert, S. (1969). *Integrative Complexity: An Approach to Individuals and Groups as Information-Processing Systems*. *Administrative Science Quarterly*, 14(2), 272-285
- Fernández, A. M., Dufey, M., & Kramp, U. (2011). *Testing the Psychometric Properties of the Interpersonal Reactivity Index (IRI) in Chile*. *European Journal of Psychological Assessment*, 27(3), 179–185
- Gruenfeld, D. H., Thomas-Hunt, M. C., & Kim, P. H. (1998). Cognitive flexibility, communication strategy, and integrative complexity in groups: Public versus private reactions to majority and minority status. *Journal of Experimental Social Psychology*, 34(2), 202-226.
- H. Gruenfeld, Deborah & B. Hollingshead, Andrea. (1993). *Sociocognition in Work Groups: The Evolution of Group Integrative Complexity and Its Relation to Task Performance*. *Small Group Research - SMALL GROUP RES.* 24. 383-405
- Haran, U., Ritov, I., & Mellers, B. A. (2013). The role of actively open-minded thinking in information acquisition, accuracy, and calibration.
- Haugtvedt, C. P., & Petty, R. E. (1992). Personality and persuasion: Need for cognition moderates the persistence and resistance of attitude changes. *Journal of Personality and Social psychology*, 63(2), 308.
- Hodson, G., & Busseri, M. A. (2012). Bright Minds and Dark Attitudes: Lower Cognitive Ability Predicts Greater Prejudice Through Right-Wing Ideology and Low Intergroup Contact. *Psychological Science*, 23(2), 187–195.
- Hojat, M., Mangione, S., Nasca, T. J., Cohen, M. J., Gonnella, J. S., Erdmann, J. B., ... & Magee, M. (2001). The Jefferson Scale of Physician Empathy: development and preliminary psychometric data. *Educational and psychological measurement*, 61(2), 349-365.
- Jugert, P., Cohrs, J. C., & Duckitt, J. (2009). *Inter- and intrapersonal processes underlying authoritarianism: The role of social conformity and personal need for structure*. *European Journal of Personality*, 23, 607–621.
- Leone, C., Wallace, H. M., & Modglin, K. (1999). The need for closure and the need for structure: Interrelationships, correlates, and outcomes. *The Journal of Psychology*, 133(5), 553-562.
- Liht, J., Suedfeld, P., & Krawczyk, A. (2005). *Integrative Complexity in Face-to-Face Negotiations Between the Chiapas Guerrillas and the Mexican Government*. *Political Psychology*, 26(4), 543–552
- Manganelli, A & Bobbio, Andrea & Canova, Luigina. (2007). *Short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale*. *Personality and Individual Differences - PERS INDIV DIFFER.* 43. 1223-1234.

- Moskowitz, G. B. (1993). Individual differences in social categorization: The influence of personal need for structure on spontaneous trait inferences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(1), 132.
- Nair, K. U., & Ramnarayan, S. (2000). Individual differences in need for cognition and complex problem solving. *Journal of Research in Personality*, 34(3), 305-328.
- Neumann, D. L., Chan, R. C., Wang, Y., & Boyle, G. J. (2016). Cognitive and affective components of empathy and their relationship with personality dimensions in a Chinese sample. *Asian Journal of Social Psychology*, 19(3), 244-253.
- Pollick, A. S., & De Waal, F. B. (2007). Ape gestures and language evolution. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(19), 8184-8189.
- Rietzschel, F., De Dreu, W., K., Nijstad, A., B. (2007). *Personal Need for Structure and Creative Performance: The Moderating Influence of Fear of Invalidity*. *Personality and Social Psychology Bulletin* Vol 33, Issue 6, pp. 855 – 866
- Schroder, H. M., Driver, M. J., & Streufert, S. (1967). *Human information processing: Individuals and groups functioning in complex social situations*. Holt, Rinehart and Winston.
- Schultz, P. W., & Searleman, A. (1998). *Personal need for structure, the Einstellung task, and the effects of stress*. *Personality and Individual Differences*, 24(3), 305–310.
- Shamay-Tsoory, S. G., Aharon-Peretz, J., & Perry, D. (2009). Two systems for empathy: a double dissociation between emotional and cognitive empathy in inferior frontal gyrus versus ventromedial prefrontal lesions. *Brain*, 132(3), 617-627.
- Shchebetenko, S. A. (2011). Need for cognition and attitudes toward immigrants among russian students. *Psihološka Obzorja*, 20(1), 7-16.
- Slijkhuis, M., Rietzschel, E. F., & Van Yperen, N. W. (2013). *How evaluation and need for structure affect motivation and creativity*. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22(1), 15-25.
- Suedfeld, P. (2010). *The Cognitive Processing of Politics and Politicians: Archival Studies of Conceptual and Integrative Complexity*. *Journal of personality*.
- Suedfeld, P., & Tetlock, P. E. (1992). 27 Conceptual/integrative complexity.
- Suedfeld, P., & Tetlock, P. E. (2001). Individual differences in information processing. *Blackwell handbook of social psychology: Intraindividual processes*, 284-304.
- Suedfeld, P., Cross, R. W., & Brcic, J. (2011). *Two Years of Ups and Downs: Barack Obama's Patterns of Integrative Complexity, Motive Imagery, and Values*. *Political Psychology*, 32, 1007–1033

Suedfeld, P., Tetlock, P. E., & Ramirez, C. (1977). War, peace, and integrative complexity: UN speeches on the Middle East problem, 1947–1976. *Journal of Conflict Resolution*, 21(3), 427-442.

Tadmor, C. T., & Tetlock, P. E. (2006). Biculturalism: A model of the effects of second-culture exposure on acculturation and integrative complexity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(2), 173-190.

Thompson, M. M., Naccarato, M. E., Parker, K. C., & Moskowitz, G. B. (2001). The personal need for structure and personal fear of invalidity measures: Historical perspectives, current applications, and future directions. In *Cognitive social psychology: The Princeton symposium on the legacy and future of social cognition* (pp. 19-39).

8 PRILOG

Mjerni instrumenti po redoslijedu :

1. Test dovršavanja paragrafa (TDP)
2. Skala za mjerenje Interpersonalnog Indeksa Reaktivnosti (IRI)
*subskala za mjerenje sposobnosti zauzimanja psiholoških perspektiva drugih osoba
3. Alternativna mjera integrativne kompleksnosti, verzija A (AMIC-A)
4. Skala za mjerenje desničarske autoritarnosti (DSAT)
5. Skala za mjerenje potrebe za strukturom (PNFS)
6. Alternativna mjera integrativne kompleksnosti, verzija B (AMIC-B)
7. Skala za mjerenje aktivno-otvorenog stila razmišljanja (AOMTS)
8. Alternativna mjera integrativne kompleksnosti, verzija C (AMIC-C)

IK-STUD-R (M18)-1

Šifra : _____;

Spol: M Ž;

Današnji datum: _____

Godina studija: _____

Istraživanje se provodi uz podršku IOM-a (International Organization for Migration)

IC thinking™

MoviEQ is developed by IC thinking and implemented by IOM Mission in Bosnia and Herzegovina



International Organization for Migration (IOM)
The UN Migration Agency

TDP

1. Molimo Vas da navedete grupu osoba s kojom se snažno identifikirate i za koju možete reći da joj pripadate. Grupa može biti različite veličine, od one koja broji nekoliko članova do velikih grupa koje uključuju veliki broj ljudi. Važno je da navedete onu grupu koju smatrate svojom.

Grupa koju smatrate

SVOJOM: _____.

Ispod je dat početak paragrafa koji trebate u slobodnom stilu nastaviti i dovršiti. Razmišljajte kreativno i napišite što više možete.

Razmišljajući o SVOJOJ grupi

2.Sada Vas molimo da navedete grupu koja se toliko razlikuje od vaše grupe da se s njom nikako ne može identificati.

Grupa koja se najviše razlikuje od moje grupe

je:_____.

Ispod je dat početak paragrafa koji trebate u slobodnom stilu nastaviti i dovršiti.
Razmišljajte kreativno i napišite što više možete.

Razmišljajući o grupi koja se najviše razlikuje od moje grupe

IRI

Sljedeće tvrdnje opisuju Vaša razmišljanja i osjećanja u različitim situacijama. Za svaku tvrdnju naznačite koliko dobro vas opisuje tako što ćete pored izabrati odgovarajuće slovo A, B, C, D, ili E. Nakon što odlučite o svom odgovoru, na liniji ispred tvrdnje upišite odgovarajuće slovo. PAŽLJIVO PROČITAJTE SVAKU STAVKU PRIJE NEGO ODGOVORITE! Budite što je moguće iskreniji u svojim odgovorima.

Ne opisuje me dobro A	B	C	D	Dobro me opisuje E
--------------------------	---	---	---	-----------------------

- _____ 1. Često suosjećam s ljudima koji su manje sretni od mene.
- _____ 2. Ponekad mi je teško sagledati stvari iz "tuđeg ugla".
- _____ 3. Ponekad ne žalim previše druge ljude kada se nađu u problemima.
- _____ 4. Zaista se unesem u osjećanja likova iz romana.
- _____ 5. Prilikom nesuglasica, nastojim sagledati svačije stanovište prije nego donesem vlastitu odluku.
- _____ 6. Kad vidim da nekoga iskorištavaju, osjećam potrebu da ga zaštitim.
- _____ 7. Ponekad pokušavam bolje razumjeti svoje prijatelje tako što zamišljam kako stvari izgledaju iz njihove perspektive.
- _____ 8. Tuđe nevolje me obično ne uznemiravaju previše.
- _____ 9. Ako sam siguran da sam u pravu u vezi nečega, ne gubim vrijeme slušajući argumente drugih osoba.
- _____ 10. Nakon što odgledam predstavu ili film, osjećam se kao da sam ja jedan od likova.
- _____ 11. Ponekad ne žalim previše osobe prema kojima se drugi ponašaju nepravedno.
- _____ 12. Često me pogađaju stvari koje se dešavaju.
- _____ 13. Vjerujem da postoje dvije strane svakog problema i ja nastojim sagledati obje.
- _____ 14. Sebe bih opisao kao osobu prilično mekog srca.
- _____ 15. Kad sam ljut na nekoga, obično se na neko vrijeme nastojim "staviti u njegove cipele".
- _____ 16. Prije nego počnem nekoga kritikovati, prvo pokušam zamisliti kako bih se ja osjećao da sam na njegovom mjestu.

AMIC - A

Ispod su navedeni neki od stavova ljudi po pitanju odlaska mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine. Molimo vas da prvo pažljivo pročitate sve ponuđene odgovore i procijenite u kojoj mjeri se slažete sa svakim od odgovora. Ne postoje tačni ni pogrešni odgovori. Upišite oznaku "X" pored stepena slaganja. Brojevi imaju sljedeća značenja: 1 – Nimalo se ne slažem; 2 – Ne slažem se; 3 – Niti se slažem, niti ne slažem; 4 – Slažem se; 5 – Potpuno se slažem

	1	2	3	4	5
1. Treba otići odavde čim se ukaže prilika. Predugo je čekanja, a premalo vremena da bismo ikada dočekali zaposlenje. Jedino racionalno rješenje je otići u inostranstvo. Koliko god to bilo zahtjevno, jednako ćemo vremena izgubiti na adaptaciju na novi život u inostranstvu, koliko bismo izgubili da ovdje dočekamo posao, ako ga ikada i dočekamo. Ovako, odlaskom u inostranstvo nemamo ništa izgubiti, što već nismo ostankom u BiH. Skoro svako ko je otišao bolje se snašao u životu nego da je ostao ovdje.					
2. U našoj državi danas imamo istovremeno različite grupe mladih ljudi. S jedne strane, postoje mladi koji su dugo tražili posao, nisu ga nikada dobili, a ako i jesu, nisu bili prijavljeni ili su radili za minimalnu platu. S druge strane, postoje i mladi koji su dobili ponude za inostranstvo za isti, ali bolje plaćen posao, ali su odlučili ostvariti bolje uslove u BiH i svojim angažmanom doprinijeti položaju mladih i generalnoj situaciji u zemlji. Odlazak iz BiH nije jedina opcija za sve ljude.					
3. Ljudi ne bi odlazili iz BiH da u njoj vide budućnost. Ne postoji jasna strategija na institucionalnom nivou kojom bi se mladi ljudi zadržali u državi. Glavni problem je neusklađenost obrazovnog sistema sa tržištem rada. Politika obrazovanja dovela je do hiperprodukcije osoba sa visokom stručnom spremom koje ne mogu naći posao u struci. Obuhvatna strategija dovela bi do planskog školovanja u skladu sa potrebama društva i neophodno je podizati svijest ljudi o dugoročnom planskom obrazovanju.					
4. Naši ljudi misle da je lako doći do posla u inostranstvu, ne razmišljajući o tome šta je sve potrebno da bi se taj posao dobio, od nostrifikacije diplome, poznavanja jezika i sl. Na svako radno mjesto, pa i ono najmanje plaćeno, konkuriše na stotine ljudi, te se ljudi iz BiH trebaju zapitati zašto bi baš neko zaposlio njih od toliko mogućih ljudi koji apliciraju svaki dan iz cijele Evrope sa pasošem Evropske Unije. Samo izvrsni ljudi iz BiH mogu biti dovoljno dobra konkurencija ljudima iz Evrope da bi mogli otići.					
5. Građanima u BiH najveći problem stvara vođenje politike i uređenje države. Kada se javi potreba za rješavanjem ekonomskih problema, njima se suprotstavljaju teritorijalne pripadnosti i politička prepucavanja, umjesto rješavanja stvarnih pitanja. Većina ljudi bi ostala zbog porodice i prijatelja, ali je ekonomska nesigurnost, neizvjesnost političke i društvene situacije i stalna mogućnost konflikta ono što ljude tjera da razmišljaju o odlasku iz BiH.					

<p>6. Odlazak iz BiH je kao jedan veliki proces prirodne selekcije. Samo što nije jasno da li najsposobniji da prežive odlaze ili ostaju u BiH. Oni koji odlaze vjeruju da su uspjeli da prežive odlaskom, a opet oni koji ostaju vide preživljavanje najjačih u stalnoj borbi za svoje mjesto u prilično neuređenom sistemu. Smatraju da taj haos potiče njihovu znatiželju i izoštrava njihove životne vještine. Ako je kvalitetan život na kraju važan, bitno je da ga obezbijedimo, bez obzira da li smo to uspjeli ovdje ili vani.</p>					
---	--	--	--	--	--

Molimo Vas da na skali od 0 do 9 procijenite u kojoj mjeri ste Vi lično zabrinuti odlaskom mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine. Pri tome „0“ 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 označava da uopšte niste zabrinuti, dok „9“ znači da ste veoma zabrinuti.

DSAT

Ovaj upitnik sadrži 12 tvrdnji. Molimo Vas, pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i označite jedan odgovor u mjeri u kojoj se tvrdnja na Vas odnosi ili ne odnosi.

1	2	3	4	5
U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem

1. Ljudi bi trebalo da razviju svoje sopstvene standarde o dobru i zlu i da manje obraćaju pažnju na svete knjige i druge, tradicionalne oblike religioznog vodstva.	1	2	3	4	5
2. Ono što našoj zemlji stvarno treba, umjesto još "građanskih prava", je dobra čvrsta doza zakona i reda.	1	2	3	4	5
3. Dani kad su žene pokorne bi trebalo strogo da pripadaju prošlosti. "Ženino mjesto" u društvu bi trebalo da bude gdje god ona želi da bude.	1	2	3	4	5
4. Odustajanje od tradicije će se jednog dana pokazati kao fatalna greška.	1	2	3	4	5
5. Nema takvog zločina koji opravdava smrtnu kaznu.	1	2	3	4	5
6. Poslušnost i poštovanje prema autoritetima su najvažnije vrijednosti koje djeca treba da nauče.	1	2	3	4	5
7. Duge homoseksualne veze bi trebalo tretirati isto kao brak.	1	2	3	4	5
8. Ono što našoj zemlji stvarno treba je jak, odlučan predsjednik vlade koji će uništiti zlo i vratiti nas na naš pravi put.	1	2	3	4	5
9. Dobro je što danas mladi imaju veće slobode "da prave sopstvena pravila" i da protestuju protiv stvari koje im se ne sviđaju.	1	2	3	4	5
10. Vrlina i poštovanje zakona je na duge staze bolje za nas nego stalna kritika temelja našeg društva.	1	2	3	4	5
11. Važno je na sve načine zaštititi prava radikala i devijantnih.	1	2	3	4	5
12. Pravi ključevi za "dobar život" su poslušnost, disciplina i vrlina.	1	2	3	4	5

PNFS

Ovaj upitnik sadrži 12 tvrdnji. Molimo Vas, pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i označite jedan odgovor u mjeri u kojoj se tvrdnja na Vas odnosi ili ne odnosi.

1	2	3	4	5	6
uopće se ne slažem	ne slažem se	donekle se ne slažem	donekle se slažem	slažem se	u potpunosti se slažem

1. Uznemiruje me kad se nađem u situaciji od koje ne znam šta da očekujem.	1	2	3	4	5	6
2. Ne smetaju mi stvari koje prekinu moju dnevnu rutinu.	1	2	3	4	5	6
3. Uživam u jasnom i strukturiranom načinu života.	1	2	3	4	5	6
4. Volim imati mjesto za sve i volim da je sve na svome mjestu.	1	2	3	4	5	6
5. Volim biti spontan/a.	1	2	3	4	5	6
6. Dobro uređen život sa redovnim radnim satima je zamarajući.	1	2	3	4	5	6
7. Ne volim situacije koje su neizvjesne.	1	2	3	4	5	6
8. Mrzim mijenjati svoje planove u posljednjem trenutku.	1	2	3	4	5	6
9. Mrzim biti sa ljudima koji su nepredvidljivi.	1	2	3	4	5	6
10. Postojanje stalne rutine omogućava mi da više uživam u životu.	1	2	3	4	5	6
11. Uživam u uzbuđenju koji donose nepredvidljive situacije.	1	2	3	4	5	6
12. Neugodno mi je kada pravila situacije nisu jasna.	1	2	3	4	5	6

AMIC - B

Ispod su navedeni neki od stavova ljudi po pitanju korupcije u Bosni i Hercegovini. Molimo vas da prvo pažljivo pročitate sve ponuđene odgovore i procijenite u kojoj mjeri se slažete sa svakim od odgovora. Ne postoje tačni ni pogrešni odgovori. Upišite oznaku "X" pored stepena slaganja. Brojevi imaju sljedeća značenja: 1 – Nimalo se ne slažem; 2 – Ne slažem se; 3 – Niti se slažem, niti ne slažem; 4 – Slažem se; 5 – Potpuno se slažem

	1	2	3	4	5
1. U BiH se isplati baviti korupcijom, jer oni koji budu prijavljeni skoro da nemaju nekih posljedica, a sudske sankcije su jako blage, čime se šalje poruka javnosti da je korupcija isplativ posao. Uz dugotrajno procesuiranje pojedinih prijavljenih slučajeva i izostanak pravovremenog i adekvatnog sankcionisanja, šalje se veoma jasna poruka da postoje nedodirljivi kojima niko ne može ništa. U svakom društvu u historiji su postojali nedodirljivi i to se teško može promijeniti.					
2. Slučajevi korupcije bi mnogo češće bili prijavljivani, kada bi bio identifikovan transparentniji sistem podrške za zviždače, tj. ljude koji prijavljuju korupciju. Nije tačno da niko ne prijavljuje korupciju, postoji par ljudi koji su prijavili nezakonite radnje, ali su oni od tih istih pravosudnih institucija trpili određene štetne mjere, ostali bi bez posla ili su i protiv njih pokretani krivični postupci, okarakterisani su nepoželjnima i buntovnicima.					
3. Živimo u sistemu u kojem smo i sami bili učesnici i začetnici korupcije, tako što bi, tu i tamo, malo novčano pomogli određeni sektor za vlastite potrebe. Kada bi dobili što smo htjeli, tada nije bilo važno što smo to ostvarili koruptivnim sredstvima. Ali ako neko drugi koristi ista sredstva za vlastite potrebe, tada je korupcija problem. Borba protiv korupcije počinje podizanjem svijesti o tome da je ona dugoročan problem, bez obzira na kratkoročnu dobrobit.					
4. Problem korupcije ne leži u sistemu nego u svakom pojedincu. Kada bi se svako ponašao na svjestan i moralan način, korupcija se ne bi mogla dešavati ni na sistemskom nivou. Da bi se suzbila korupcija, svako treba krenuti od samoga sebe. Pravi profesionalci nikada neće učestvovati u korupciji i to ne zato što je ona kazneno djelo, nego zato što je neetična. Kao što doktori imaju Hipokratovu zakletvu, državni službenici imaju etički kodeks kojeg se trebaju pridržavati.					
5. Korupciju je mnogo lakše spriječiti kroz porezne zakone i postupke koji su važniji od kaznenog zakonodavstva. Prema poreznom zakonu, građanin mora dokazati porijeklo imovine, za razliku od kaznenog postupka koji je skup i dugotrajan, a pri čemu treba dokazati da je neko primio mito, što je gotovo nemoguće. To znači da ako se poreznim postupkom ne dozvoli uživanje u plodovima nezakonitog postupanja, onda će takvog postupanja biti sve manje.					

<p>6. Jedan od obećavajućih načina borbe protiv korupcije je transparentnost. Ali, to ne znači odmah i ispravnost. Ako svi znaju šta se događa u nekom sektoru, ne znači da taj sektor radi kako treba. Transparentnost ne treba biti samo u rukama institucija, nego i proaktivnih građana i medija čija uloga se ne smije potcijeniti. Treba da uključuje i transparentnost imovine javnih osoba, izvora finansiranja političkih stranaka, te uspostavljanje pravila kod sukoba interesa i lobiranja.</p>					
---	--	--	--	--	--

Molimo Vas da na skali od 0 do 9 procijenite u kojoj mjeri ste Vi lično zabrinuti problemom korupcije u Bosni i Hercegovini. Pri tome „0“ označava da uopšte niste zabrinuti, dok „9“ znači da ste veoma zabrinuti.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

AOMTS

U sljedećem upitniku ćete naći tvrdnje o različitim temama. Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i procijenite u kojoj mjeri se s njom slažete ili ne koristeći sljedeću skalu:

1	2	3	4	5	6
uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	donekle se ne slažem	donekle se slažem	uglavnom se slažem	u potpunosti se slažem

Molimo Vas da označite odgovor koji najbolje opisuje Vaše mišljenje. U ovom upitniku nema „tačnih“ ili „netačnih“ odgovora i zato nemojte previše razmišljati. Obično je ono prvo što pomislite najbolji odgovor. Niste ograničeni vremenom, ali odgovarajte što je brže moguće.

1. Iako je sloboda govora za sve skupine cilj za koji se vrijedi boriti, nažalost potrebno je ograničiti slobodu govora nekih političkih grupa.	1	2	3	4	5	6
2. Uvjerenja su više odlika karaktera, a manje su rezultat iskustava koja su ih mogla stvoriti.	1	2	3	4	5	6
3. Obično ljude razvrstavam ili na one koji su ili za mene ili na one koji su protiv mene.	1	2	3	4	5	6
4. Osoba uvijek treba da razmatra nove mogućnosti.	1	2	3	4	5	6
5. Postoje dvije vrste ljudi na ovom svijetu: oni koji su za istinu i oni koji su protiv istine.	1	2	3	4	5	6
6. Mijenjanje vlastitog mišljenja je znak slabosti.	1	2	3	4	5	6
7. Vjerujem da bismo se trebali ugledati na religijske autoritete kada donosimo odluke koje se tiču morala.	1	2	3	4	5	6
8. Mislim da za gotovo sve ima puno pogrešnih, ali je samo jedan pravi put.	1	2	3	4	5	6
9. Osjećam se ponosno i radosno kada neko poznat ima ista uvjerenja kao ja.	1	2	3	4	5	6
10. Prepreke obično mogu biti prevaziđene razmišljanjem o problemu, prije nego čekanjem da nam se sreća nakloni.	1	2	3	4	5	6
11. Ima dosta ljudi koje sam počeo/la mrziti zbog onoga za šta se zalažu.	1	2	3	4	5	6
12. Odbacivanje ranijeg ubjeđenja je odlika jakog karaktera.	1	2	3	4	5	6
13. Niko me ne može odgovoriti od onoga što smatram ispravnim.	1	2	3	4	5	6
14. U suštini, znam sve što treba da znam o važnim stvarima u životu.	1	2	3	4	5	6
15. Važno je istrajati u svojim uvjerenjima čak i kada postoji dokaz protiv njih.	1	2	3	4	5	6
16. Razmatranje previše različitih opcija obično dovodi do loših odluka.	1	2	3	4	5	6
17. Postoje dvije vrste ljudi na ovom svijetu: dobri i loši.	1	2	3	4	5	6
18. Smatram da sam otvorenih pogleda i da sam tolerantan na životne stilove drugih ljudi.	1	2	3	4	5	6

19. Neka uvjerenja su jednostavno isuviše važna da bi bila odbačena bez obzira na to koliko dobro bila osporavana.	1	2	3	4	5	6
20. Većina ljudi jednostavno ne zna šta je dobro za njih.	1	2	3	4	5	6
21. Vrijedno svake pohvale je kada neko ima ista uvjerenja kao njegovi/njeni roditelji.	1	2	3	4	5	6
22. Brzo donošenje odluka je znak mudrosti.	1	2	3	4	5	6
23. Vjerujem da je lojalnost vlastitim idejama i principima važnija od „otvorenosti uma“.	1	2	3	4	5	6
24. Od svih filozofija na svijetu, vjerovatno je samo jedna ispravna.	1	2	3	4	5	6
25. Moja uvjerenja ne bi bila mnogo drugačija da su me odgojili drugi roditelji.	1	2	3	4	5	6
26. Ako duže razmišljam o nekom problemu, veće su šanse da ću ga riješiti.	1	2	3	4	5	6
27. Vjerujem da različite ideje o dobrom i lošem koje gaje ljudi u drugim društvima mogu biti dobre za njih.	1	2	3	4	5	6
28. Čak i da je moje okruženje (porodica, susjedstvo, škole) bilo drugačije, ja bih opet imao/la ista religijske stavove.	1	2	3	4	5	6
29. Biti neodlučan po mnogim pitanjima nije ništa loše.	1	2	3	4	5	6
30. Smatram da se zakoni i društvene politike trebaju mijenjati kako bi odgovorili potrebama svijeta koji se mijenja.	1	2	3	4	5	6
31. Hoću da eksplodiram kada neko uporno odbija priznati da nije u pravu.	1	2	3	4	5	6
32. Smatram da „nova moralnost“ koja dopušta „sve i svašta“ uopće nije moralna.	1	2	3	4	5	6
33. Osoba bi trebala odbaciti argumente koji nisu u skladu sa njenim uvriježenim vjerovanjima.	1	2	3	4	5	6
34. Neko ko napada moja uvjerenja zapravo me ne vrijeđa na ličnoj osnovi.	1	2	3	4	5	6
35. Grupa koja tolerira previše razlika u mišljenjima svojih članova ne može dugo opstati.	1	2	3	4	5	6
36. Često se desi da ljudi koji me kritiziraju nisu upoznati s činjenicama.	1	2	3	4	5	6
37. Uvjerenja se uvijek trebaju revidirati u odnosu na nove informacije ili dokaze.	1	2	3	4	5	6
38. Smatram da nešto nije u redu s ljudima koji do svoje 25. godine ne znaju u šta vjeruju.	1	2	3	4	5	6
39. Vjerujem da kontraverzni predavači studente mogu samo zbuniti.	1	2	3	4	5	6
40. Intuicija je najbolja vodilja pri donošenju odluka.	1	2	3	4	5	6
41. Ljudi bi uvijek trebali da razmotre dokaze koji su protiv njihovih uvjerenja.	1	2	3	4	5	6

Hvala na saradnji!

AMIC - C

Ispod su navedeni neki od stavova ljudi po pitanju kolektivne krivnje naroda u BiH za ratna dešavanja. Molimo vas da prvo pažljivo pročitate sve ponuđene odgovore i procijenite u kojoj mjeri se slažete sa svakim od odgovora. Ne postoje tačni ni pogrešni odgovori. Upišite oznaku "X" pored stepena slaganja. Brojevi imaju sljedeća značenja: 1 – Nimalo se ne slažem; 2 – Ne slažem se; 3 – Niti se slažem, niti ne slažem; 4 – Slažem se; 5 – Potpuno se slažem

	1	2	3	4	5
1. Definitivno je to i moja lična odgovornost. Ovakva zlodjela se i dešavaju kroz historiju zato što se nisu pobunili pojedinci i stali tome u kraj. Koliko god da se ja ne osjećam lično krivim/om za nešto što je učinio neko drugi iz mog naroda, nemoguće je izbjeći stid zbog toga. Bez obzira što ja nisam učinio/la ništa, drugi će me uvijek smatrati krivim jer sam dio te grupe. Kada razmišljam o ovom pitanju, ne mogu a da ne pomislim da će me u svakoj prilici pripadnici drugog naroda posmatrati kroz moj narod, a ne mene kao pojedinca.					
2. Pitanje je mnogo složenije nego što ga aktuelne politike nastoje prikazati. Nisu svi pripadnici nekog naroda jednako krivi i zato ih ne treba smatrati jednako odgovornima kako se to u javnim medijima nastoji prikazati. Koliko god se možemo prisjetiti pojedinaca koji su počinili strašna nedjela, isto tako se sigurno možemo prisjetiti i suprotnih primjera pojedinaca koji su činili herojska djela i suprotstavljali se nedjelima koja su činili pojedinci iz njihovog naroda.					
3. Kolektivna krivica se prenosi iz prošlosti u sadašnjost i zato je danas važno da svi budemo odgovorni građani i suočimo se sa prošlošću. Netrpeljivost nastaje zbog pritiska da se identifikujemo sa prošlošću bez da smo razvili kritičko mišljenje kojim propitujemo zlo. Građani su i pripadnici mog i pripadnici drugih naroda, ali svi trebamo početi misliti i postati svjesni zla oko nas, te razumjeti procese kojima se zlo među ljudima širi. Trebamo postati jedinstveni u načinu na koji definišemo zlo.					

<p>4. Kada govorimo o kolektivnoj krivici, pretpostavljamo da narod čine neke homogene zajednice. To bi onda značilo da je čitav narod jednako pojedinac, odnosno pojedinac jednako narod. Polazimo od pretpostavke da ono što misli jedan misle svi. A koliko mi je poznato, teško da mogu naići na mišljenja koja su ista u mojoj porodici a kamoli u čitavoj mojoj naciji. Ne želim da mi neko drugi pripisuje odgovornost za nešto sa čim se sam/a nikako ne mogu poistovijetiti.</p>					
<p>5. Pripadnik nacije u čije ime su počinjeni zločini mora biti suočen sa tom činjenicom. Ali takva vrsta samokritike i suočavanja sa prošlošću bi morala obuhvatiti sve narode, jer su se sa svake strane dešavali zločini. Međutim, jako je teško doći do kolektivnog pokajanja, jer bi to, sa političkog gledišta, značilo da se svi odriču rezultata ratova. Nasuprot tome se dešava da čelnici država pojedine ljude koji su osuđeni za ratne zločine prozivaju herojima.</p>					
<p>6. Od nas se očekuje da razdvojimo političku odgovornost i moralnu krivicu nas pojedinaca. To je vrlo teško, jer se pojedinac ne može izdvojiti iz političkih prilika koje su ga, svjesno ili nesvjesno, oblikovale. Ali, prihvatanje odgovornosti je i prvi znak političke slobode u mjeri u kojoj se odgovornost priznaje, jer je narod odgovoran za vođe koje bira. Pogrešan izbor predstavnika vlasti povlači krivicu i posljedice takvog ponašanja se moraju prihvatiti. Politička sloboda je u smjenjivanju loših vođa, jer bi inače kolektivna odgovornost bila u pokoravanju vođama sklonim zločinu.</p>					

Molimo Vas da na skali od 0 do 9 procijenite u kojoj mjeri ste Vi lično zabrinuti pitanjem kolektivne krivnje naroda u Bosni i Hercegoviniza ratna dešavanja. Pri tome „0“ označava da uopšte niste zabrinuti, dok „9“ znači da ste veoma zabrinuti.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9